

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂȚII VIEȚII

IMPACTUL SOCIAL DIFERENȚIAT AL CREȘTERII COSTURILOR UTILITĂȚILOR PUBLICE ASUPRĂ CONSUMULUI POPULAȚIEI

Centrul de Informare și Documentare Economică
București, 2004

Autori:

dr. Mariana Stanciu (coord.)
dr. Adina Mihăilescu
Mihnea Preotesi
Cristina Tudor

Editat de CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
REDACTOR-ȘEF - VALERIU IOAN FRANÇ
SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE - AIDA SARCHIZIAN

Redactor: Adelina BIGICĂ
Concepție grafică, machetare și tehnoredactare: VICTOR PREDĂ
CIDE/STUDII/PROBLEME: Pro125_126_04.doc

Redacția și administrația: București, Calea 13 Septembrie nr. 13, sectorul 5,
cod poștal 76 117, telefon: 0040-1-411 60 75, telefax: 0040-1-411 54 86
Adresa poștală: București 5, căsuța poștală 5 - 72

Materialele cuprinse în acest buletin pot fi reproduse numai cu aprobarea
conducerii Institutului Național de Cercetări Economice

Volumele seriei pot fi identificate și comandate fie în colecție anuală, respectiv ISSN 1222 - 5401,
fie pe fiecare titlu în parte, respectiv pe ISBN alocat fiecărui volum.

Pentru volumul de față: ISBN - 973 - 7940 - 67 - 9

CUPRINS

Introducere	5
1. Premisele funcționării sociale a familiei/gospodăriei românești în tranziție.....	7
1.1. Tendințe de schimbare ale unor practici de consum colectiv	7
1.2. Problema delimitării trebuințelor minime ale omului modern	9
2. PRECARIZAREA SITUAȚIEI ECONOMICE A POPULAȚIEI MAJORITARE DIN ROMÂNIA	11
2.1. Dimensiunile sărăciei în România	12
2.2. Precarizarea situației economice a salariaților și trebuințele de integrare socială ale acestora	13
3. EVOLUȚII RELEVANTE ALE STRUCTURILOR DE CONSUM ÎN ANII TRANZIȚIEI.....	16
3.1. Caracteristici esențiale ale modelului de consum statistic mediu	16
3.2. Deteriorarea severă a parametrilor cantitativi și calitativi ai consumului alimentar.....	21
3.3. Înzestrarea locuințelor cu bunuri de folosință îndelungată strict necesare – un lux pentru populația majoritară	27
3.4. Ponderea cheltuielilor nealimentare în totalul cheltuielilor de consum – în scădere pentru majoritatea categoriilor de consumatori, după anul 2000.....	29
3.5. Creșterea tarifelor serviciilor creează presiuni în sensul schimbării ierarhiei clasice a trebuințelor	31
4. IMPACTUL SOCIAL DIFERENȚIAT AL CREȘTERII CHELTUIELILOR UTILITĂȚILOR PUBLICE ASUPRA CONSUMULUI POPULAȚIEI	35
4.1. Diferențierea cheltuielilor pentru întreținerea locuinței.....	35
4.2. Efectele sociale ale datorilor la plata întreținerii locuinței.....	38
4.3. Microstrategii de răspuns ale populației față de criza sistemului centralizat de distribuție a utilităților publice.....	41
4.4. Situația în iarna 2003 - 2004	43
5. CE ESTE DE FĂCUT	47
BIBLIOGRAFIE	48
ANEXE	50

Introducere

Între evoluțiile economice care au preocupat în cel mai ridicat grad opinia publică românească, în ultimii cinci ani, au fost și cele vizând problemele de administrare, exploatare și implementare a noilor politici de prețuri în cadrul sistemului centralizat de furnizare a utilităților publice. Efectele economice și sociale ale deficiențelor existente în cadrul sistemului respectiv au fost resimțite acut, în domeniul calității vieții unor segmente largi de populație, îndeosebi în mediul urban.

Prin prezenta lucrare ne propunem să oferim o imagine generică asupra manierei în care *disfuncțiile (tehnice, organizatorice ș.a.) existente în cadrul rețelei naționale de servicii pentru locuire și distribuție a utilităților publice (gaze naturale, apă, energie termică, energie electrică) precum și politicile economice susținute de creșterea a prețurilor acestor utilități – pe fondul general al accentuării dificultăților socioeconomice ale tranziției – au generat o nouă criză a locuirii la bloc și au afectat advers echilibrul deja precar al structurilor de consum ale populației din România, în intervalul 1990-2003, dar în special în intervalul 1997 – 2003. În contextul de față vom investiga aspectele concrete ale diferențierii impactului economic și social al acestor anomalii, asupra accesului populației majoritare la oportunitățile de consum existente în sfera bunurilor și serviciilor de bază, în vederea desfășurării unei vieți normale în comunitatea românească actuală.*

Criza sistemului centralizat de distribuție a utilităților publice agravează situația deja critică din domeniul locuirii. Chiar și fără aceasta, *condiția actuală a locuirii în blocuri a devenit tot mai discreditată în aprecierile populației, din cauza numeroaselor dezavantaje ale rezidenței în comun în mediul urban* (confortul relativ redus oferit de multe dintre blocurile situate la periferiile orașelor sau în unele zone insalubre - suprafețe de locuire subdimensionate, nivel relativ ridicat de poluare fonică sau industrială, lipsa unor spații amenajabile pentru garaje sau locuri de joacă pentru copii, lipsa unor facilități urbane de strictă necesitate în apropierea locuințelor etc.) ori ca urmare a acumulării unor probleme grave ce țin de *uzura avansată a construcțiilor mai vechi* (deteriorarea instalațiilor de canalizare, a celor de alimentare cu utilități, deteriorarea fizică a clădirilor).

Necesitatea de a schița dimensiunile teoretice esențiale ale normalității în domeniul consumului populației din țara noastră, în prezentul context de analiză, derivă din amploarea deosebită a procesului de precarizare a resurselor socio-economice disponibile la nivelul populației majoritare, de-a lungul tranziției, și diminuarea accentuată a accesului acesteia la bunurile și serviciile de bază – adică acele bunuri și servicii emblematice pentru un mod de consum modern, structurat în limitele presupuse de un standard de viață decent.

Pentru a concretiza evoluția decalajelor existente între resursele economice disponibile la nivelul diverselor categorii de familii/gospodării, și resursele în mod obiectiv necesare susținerii unui standard de viață decent, de-a lungul tranziției, vom prezenta succint dimensiunile fenomenului sărăciei din România, și vom

raporta situația existentă, la normele standardului de viață decent, definit în cadrul ICCV, începând din anul 1990.

În cadrul expunerii, vom face referiri și la *principalele mutații ce s-au produs în anii tranziției, în sfera modelului de consum statistic mediu al populației din România* și a influențelor pe care creșterea disproporționată a costurilor la utilitățile publice le-a indus în dinamica acestuia.

Autorii

1. PREMISELE FUNCȚIONĂRII SOCIALE A FAMILIEI/GOSPODĂRII ROMÂNEȘTI ÎN TRANZIȚIE

1.1. Tendințe de schimbare ale unor practici de consum colectiv

Diminuarea resurselor economice aflate la dispoziția populației majoritare, în vederea *susținerii statutului de integrare a familiei/gospodăriei în viața comunitară*, a debutat cu cel puțin un deceniu înainte de anul 1989.

Impulsul masiv spre modernizarea modului de viață din România, de la începutul anilor '60, a devenit în cele din urmă, un proces dificil de susținut, prin metodele regimului comunist. Totuși, *reorientarea în timp a modelelor de consum dominante în societatea românească din a doua jumătate a secolului XX* (adică acele modele larg reprezentate statistic în masa populației) s-a efectuat prin *asimilarea unor elemente mereu noi de modernitate*, în contextul dinamic al *ofertei de bunuri și servicii* al economiei naționale. Astfel, dacă în anul 1948, din cei peste 15,8 milioane de locuitori ai României, 76,6 % trăiau în așezări de tip rural, având obiceiuri de consum de tip tradițional, *la finalul celor 45 de ani de comunism, mai mult de jumătate (53,2 %) din populația țării locuia în orașe*, având un *comportament de consum* adaptat noilor restricții dar și libertăților din urban. Industrializarea treptată a economiei și, într-o oarecare măsură, importul unor produse de fabricație străină, din anii '70-'80, au facilitat accesul populației, la numeroase bunuri de consum, în proporții de masă.

Pe de altă parte, asumarea de către stat a organizării unor servicii sociale, precum educația sau sănătatea publică, și reglementarea accesului universal la acestea au încurajat asimilarea de către populație a numeroase practici moderne de consum de tip colectiv.

Promovarea, vreme de decenii, a unei ideologii egalitariste și formalizarea accesului populației la bunurile și serviciile de bază, prin intermediul unor structuri de tip colectivist, au marcat profund modelele de consum și atitudinile populației majoritare față de unele oportunități de consum.

În principiu, apelarea la unele soluții clasice de restrângere a externalităților sociale, prin *crearea unor oportunități de consum cu acces de tip colectiv*, adresate unor segmente largi de populație, a fost adoptată în mai multe domenii ale satisfacerii trebuințelor populației, prin intermediul ofertei sociale, aceasta neconstituind un fenomen specific doar țărilor foste socialiste. Astfel de soluții s-au conturat, la scară mai mult ori mai puțin extinsă, în toate țările care au parcurs o etapă de industrializare a economiei și au dezvoltat un sector consistent al serviciilor pentru populație.

Pentru toate aceste țări, în deceniile nouă-zece ale secolului trecut, *problema reglementării accesului populației, la structurile de consum de tip*

colectiv, a suferit revizuiți serioase. Chiar și în țările vest (și nord)-europene, având regimuri politice de orientare net social-democrată, în ultimele două decenii, au avut loc reforme consistente în sfera reglementării accesului la serviciile sociale cu adresabilitate de tip colectiv (medicale, de educație, de asistență socială, de locuire, de asigurări sociale etc.).

Orientarea generală a acestor reforme a fost aceea de a analiza, dintr-o nouă perspectivă, rentabilitatea socială dar și economică a fiecărui domeniu al ofertei sociale, studiindu-se atent posibilitatea dar și legitimitatea socială a implicării beneficiarilor în susținerea costurilor presupuse de funcționarea domeniilor în cauză. Acest fapt a determinat formularea unor noi reglementări privind accesul populației la unele servicii prestate anterior cu titlu gratuit sau cu înlesniri de plată.

O asemenea tendință a avut loc și în România, după anul 1990, când simultan cu reforma economică, au fost inițiate și o serie de reforme în sectorul social. Reglementările ca și practicile de consum colectiv din multe domenii (educație, medicină preventivă, medicină alopatică, asistență socială, servicii de locuire etc.) au suferit schimbări radicale, determinate de noile infrastructuri organizatorice și structuri instituționale adoptate, dar și de noile raporturi economice din zona cerere-ofertă de bunuri și servicii.

În România în tranziție însă, dificultățile economice întâmpinate de populație, pe fondul deficitului de politici sociale dar și al ezitărilor de ordin organizatoric și administrativ ale structurilor instituționale aflate în curs de reformare, au determinat o diminuare severă a accesului populației majoritare, și în special al celei sărace, la oportunitățile de consum colectiv.

Acest efect a fost resimțit masiv și în domeniul consumului colectiv de utilități din urban. Amploarea fără precedent pe care au luat-o construcțiile de locuințe, din anii '70-'80, a impus adoptarea, la vremea respectivă a unor soluții ieftine și cât mai facile de alimentare colectivă cu utilități, a numeroaselor blocuri de locuințe nou construite. Dar ceea ce atunci părea a fi un "pachet de soluții" oportune la problema creșterii rapide a cererii de locuințe în urban, s-a transformat recent, într-un "pachet de probleme" ale locuirii și, pentru unele familii, chiar ale rezidenței în urban.

Consumul energetic al populației din țara noastră – fiind deja, de multe decenii, unul dintre cele mai scăzute din Europa - a fost și mai mult afectat negativ, prin politicile de liberalizare a prețurilor și retragerea treptată a statului din gestionarea sectoarelor economiei naționale (care a vizat parțial și sectorul energetic). Pe acest fond, s-a declanșat și criza alimentării locuințelor la bloc cu utilități publice. Aceasta a situat în centrul atenției generale problema ineficienței aparatului tehnic și lipsa de profesionalism a colectivelor de angajați ce deservesc rețeaua publică de alimentare cu utilități. Totodată, a constrâns consumatorii vizați să găsească noi soluții de conectare la rețeaua publică de utilități și de contorizare individuală a consumurilor.

Prin renunțarea, în etape succesive, la subvenționarea de către stat a consumului energetic al populației, după anul 1990, au devenit vizibile, la nivel public, costurile aberante pe care sistemul centralizat de alimentare cu utilități ale blocurilor de locuințe le-a generat, prin activitatea sa, vreme de decenii. Cu toate

acestea, abia în ultimii ani, rețeaua centralizată de alimentare cu utilități a locuințelor la bloc s-a transformat, în conștiința tuturor, într-un sistem deosebit de costisitor, cu randament tehnic și economic extrem de scăzut. O soluție tehnico-economică acreditată vreme de decenii drept acceptabilă, pentru majoritatea populației rezidente la bloc, a devenit, în special după anul 1997, imposibil de susținut economic, pentru un număr tot mai mare de consumatori.

Decalajele mari dintre prețurile utilităților publice și capacitatea redusă a populației de a plăti notele de plată ale întreținerii locuințelor, au accentuat tendințele generale de dezagregare socială, au creat presiuni și distorsiuni mari în sfera cheltuielilor de consum ale majorității gospodăriilor din România și au subminat structurile de consum colectiv din domeniul alimentării cu utilități publice.

Ca efect al acestei crize, mulți rezidenți la bloc au fost expulzați din locuințe, în vederea recuperării datoriilor mari acumulate la întreținere, în timp ce alții au fost deconectați forțat de la rețeaua de termoficare, aceștia fiind nevoiți să suporte consecințele dure ale condiției lor economice precare, chiar și pe timp de iarnă.

1.2. Problema delimitării trebuințelor minime ale omului modern

În prezent, populația din România trăiește într-o țară relativ săracă, cu un grad relativ ridicat de modernizare. Deoarece multe dintre politicile și soluțiile moderne, virtual valide, de structurare a așezărilor umane și de organizare a vieții social-economice din România au fost aplicate, vreme de decenii, în condițiile unei penurii cronice de resurse economice, în prezent, ne confruntăm masiv cu dezavantajele unei modernizări realizate în pripă, cu resurse minime și în absența unei concepții superioare de dezvoltare durabilă.

Totuși, largi segmente ale populației din România trăiesc astăzi într-un context de viață modern, desfășoară activități în instituții de tip modern, deși locuiesc preponderent în așezări umane cu un deficit ridicat de urbanizare și realizează venituri de mărimea celor din țările slab dezvoltate.

Trebuințele acestei populații sunt dictate deci, în mare parte, și prin specificul dificultăților de integrare socială, generate de nivelul relativ scăzut de dezvoltare și organizare a societății românești actuale. Așadar, resursele necesare viețuirii populației majoritare, în așezările românești actuale, care sunt afectate profund de sărăcie și de multiple crize de sistem societal, nu trebuie definite în termenii unor trebuințe strict biologice sau tradiționale. Acestea nu pot fi definite relevant nici măcar în termenii sărăciei relative, dat fiind nivelul foarte scăzut al veniturilor medii ale populației, ci este firesc să aibă în vedere trebuințele de integrare socială normală (decentă) ale omului modern.

Iată de ce, Institutul de Cercetare a Calității Vieții utilizează cu predilecție metoda normativă, pentru stabilirea minimului de resurse necesare traiului unei persoane/familii/gospodării, în condițiile actuale de dezvoltare ale României.

Cuantumurile aferente consumurilor teoretice alocate unei unități de analiză (persoană/familie) au la bază studii speciale de econometrie și sociologie a consumului, țin seama de situațiile concrete ce pot să apară în viața de zi cu zi a

diverselor tipuri de consumatori, precum și de relațiile ce se constituie în cadrul unor modele de consum dominante, din perspectiva oportunităților de consum celor mai probabile.

O atenție deosebită a fost acordată evoluției situației economice a familiilor de salariați cu 2 copii, al cărei model de consum este urmărit îndeaproape – pe diverse capitole ale dinamicii sale – și de către Institutul Național de Statistică.

Trebuie să precizăm însă că *în cadrul coșului de bunuri și servicii strict necesare unui trai decent*, considerat în cadrul ICCV, nu au fost luate în calcul o seamă de *trebuințe ce vizează unele situații de criză* ce pot interveni în viața unei persoane /familii /gospodării – situații cu atât mai probabile, cu cât *conjunctura socioeconomică românească încă perpetuează multiple crize de sistem și practici sociale informale ce invalidează multe dintre oportunitățile formale de acces la consum ale populației majoritare*. De exemplu, nu au fost introduse în coș cheltuieli de tipul extraplăților presupuse de solicitarea unui (unor) medic(i) deși aceasta constituie o practică generală și larg recunoscută.

În limitele acestor precizări, între anii 1990–2003, ICCV a monitorizat continuu relațiile dintre nivelul veniturilor aferente diverselor tipuri de familii și nivelul minim de trai, definit pentru *pragul de subzistență* dar și pentru *minimumul unui trai decent*.

2. PRECARIZAREA SITUAȚIEI ECONOMICE A POPULAȚIEI MAJORITARE DIN ROMÂNIA

Conceptul de precaritate definește o realitate complexă, de natură economică, socială, psihologică și, nu în ultimul rând, spirituală.

În termeni economici, precarizarea situației populației majoritare din România vizează, printre altele, deteriorarea echilibrului dintre resursele/veniturile disponibile și cerințele obiective ale consolidării/menținerii statutului de integrare socială a familiei/gospodăriei în cadrul comunității moderne. O asemenea evoluție este de natură să afecteze advers toate dimensiunile vieții sociale, familiale și individuale.

Precarizarea situației economice a populației majoritare înglobează, pe de o parte, fluxurile create în sfera venituri – cheltuieli de consum, cheltuieli de investiții, iar pe de altă parte, stocurile de capital (capital economic, capital uman, capital social).

Un proces de precarizare economică, odată declanșat, poate atrage o familie /gospodărie într-o spirală descendentă, mai mult sau mai puțin abruptă, a calității vieții, care poate atinge starea de sărăcie.

Studiile asupra sărăciei, realizate până în prezent, utilizează diverse metode pentru măsurarea acesteia și identifică, în consecință, mai multe grade-tipuri de sărăcie (absolută - relativă, extremă - severă – relativă, obiectivă – subiectivă).

Conceptul de sărăcie absolută este mai controversat în rândurile specialiștilor, decât cele de sărăcie relativă sau sărăcie subiectivă, deoarece acesta exprimă o abordare de tip normativ a trebuințelor esențiale ale unui consumator. El se referă la o anumită scală de valori care este asociată cu stilul de viață, ceea ce îi conferă o anumită relativitate (Wagner, P. ș.a., 1998).

Conceptul de sărăcie relativă a fost utilizat intens în cercetările realizate în țara noastră (în cadrul Ministerului Muncii și Solidarității Sociale, Institutului de Cercetare a Calității Vieții, Institutului de Igienă și Sănătate Publică, Institutului Național de Statistică ș.a.) în scopul determinării nevoilor de nutriție, îmbrăcăminte, adăpost, igienă, educație și odihnă, participare la viața societății, pe grupe de vârstă, sexe etc.).

Deși conceptele de sărăcie extremă și sărăcie severă au conținuturi științifice distincte, conceptul de sărăcie absolută le înglobează în bună parte.

Când conceptul de sărăcie absolută este utilizat într-o accepțiune mai îngustă, luând în calcul doar resursele necesare supraviețuirii biologice, acesta vizează doar sărăcia extremă. Un astfel de indicator este relevant însă numai pentru acele țări slab dezvoltate, unde resursele absolut necesare existenței oamenilor, ca membri ai societății, se confundă cu cele necesare supraviețuirii biologice. România nu se află în această situație.

În anii tranziției, Raportul Mondial al Dezvoltării Umane a situat România în mod constant între țările cu dezvoltare medie și nu între cele în curs de dezvoltare. Și totuși, în România, potrivit unor estimări recente, în jur de 30% din

populația țării trăiește în diverse grade de sărăcie (un procent trăiește în sărăcie extremă).

Trebuințele unui om modern, cu atât mai mult cu cât acesta trăiește într-o societate modernă dar săracă sunt mult mai complexe decât cele exprimate strict în jurul existenței biologice. Modelul de consum al unui asemenea subiect va include, în mod necesar, pe lângă bunurile și serviciile ce vizează existența biologică, și o seamă de facilități în planul accesului la educație, cultură, comunicații - adică la acele oportunități de consum ce condiționează dezvoltarea umană.

Iată de ce orice demers de definire a unui minim de resurse necesare traiului unei familii /gospodării din România actuală, trebuie să vizeze un standard de viață minim decent, care să facă posibilă integrarea acesteia în comunitatea românească modernă, cu toate tarele și caracteristicile sale actuale.

2.1. Dimensiunile sărăciei în România

În anul 2001, într-o situație de *sărăcie extremă* trăia 1 % din populația țării.

În *sărăcie severă* – definită prin lipsuri masive și persistente, care afectează în timp capacitățile unei funcționări sociale normale - trăiau în jur de 12 % din populația României.

În *sărăcie* – definită ca deficit de resurse în raport cu exigențele unui trai minim decent, trăiau alte 17 % din populația țării (*Revista de asistență socială nr. 3/2003, PNASPIS, p. 8*).

Pe grupe de vârstă, cei mai afectați de sărăcie sunt copiii și tinerii până la 24 de ani adică familiile cu copii, tinerii și familiile foarte tinere (tabelul nr.1).

Tabelul nr. 1
Rata sărăciei în România pe grupe de vârstă în intervalul 1995-2001

Grupe de vârstă	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Total	25,3	23,3	27,7	27,4	26,6	30,5	29,6
0-15 ani	28,1	26,6	30,8	30,5	30,6	35,7	34,4
16-24 ani	33,0	31,3	36,0	35,8	35,2	39,9	38,2
25-49 ani	20,9	19,7	24,0	24,0	23,9	28,0	26,6
50-64 ani	21,7	19,8	23,8	22,8	20,3	24,7	23,7
65 ani și peste	28,0	23,2	27,9	27,5	25,1	26,1	28,6

Sursa: *Revista de asistență socială nr.3/2003, PNASPIS, p.76.*

Spre deosebire de țările prospere din Occident, în România, *sărăcia relativă* nu poate fi definită relevant prin raportarea pragului sărăciei la veniturile medii, deoarece acestea sunt mult prea scăzute, din perspectiva trebuințelor implicate de menținerea unui nivel decent de viață.

Estimarea subiectivă colectivă a parametrilor unui *minim decent de viață*, pentru populația din România, se situează teoretic, între două repere aflate într-o dinamică proprie, necorelată – standardul de viață al celor integrați fără probleme

În viața socială a comunității românești actuale și standardul de viață generic, aproximat intuitiv, al clasei de mijloc din țările europene prospere. Într-o asemenea accepțiune, populația din România situată în prezent în această categorie, este relativ dificil de estimat.

Estimările populației din România indică însă faptul, că în jur de *o treime din populație trăiește în sărăcie subiectivă*, ceea ce denotă un grad ridicat de conștientizare a dimensiunilor reale, obiective ale sărăciei, la nivel național.

2.2. Precarizarea situației economice a salariaților și trebuințele de integrare socială ale acestora

În general, în orice societate de tip modern, cei mai mulți dintre cei care muncesc, reușesc ca prin veniturile realizate astfel să se mențină, cel puțin pe intervalul angajării în muncă, deasupra pragului de sărăcie relativă și cu atât mai mult, deasupra celui de sărăcie absolută. Prin excelență, salariații din industrie, activități agricole sau servicii fac parte dintre acele categorii de populație chemate să susțină economic bunăstarea socială generală.

În România însă, lucrurile nu stau astfel. Deși în tranziție, numărul de salariați s-a redus aproape la jumătate, iar contribuția veniturilor de tip salarial în bugetul gospodăriilor a scăzut simțitor față de anul 1990, veniturile salariale dețin în continuare ponderea cea mai ridicată în totalul veniturilor populației.

În principiu, vreme de mai mulți ani, salariații au susținut prin taxele și impozitele pe care le-au plătit, în jur de 70% din bugetul de stat. Și asta pentru că alte surse s-au mobilizat mai greu. Nivelul mediu real al salariilor a fost și este însă relativ scăzut. De aceea, în tranziție, România a dispus, ani la rând, doar de bugete de austeritate.

Valurile succesive de sărăcire a populației, din anii '90, au afectat din plin și pe salariații cu salarii mici. Între aceștia s-au aflat mulți dintre cei care înainte de anul 1989 realizau un nivel mediu de acces la bunurile și serviciile de bază. Ca urmare, în anul 1998, în România exista cea mai ridicată rată a sărăciei salariale din Europa Centrală și de Est – 44,5% la 4\$ PPC/zi (*Transition Report 2000, p.107*). Aproximativ *o treime dintre gospodăriile de salariați* (29,7% în anul 1998, conform Teșliuc M., Pop L., Teșliuc E.D., 2001) trăiau sub nivelul minim de subzistență.

Această stare de vulnerabilitate, caracterizată prin echilibrul extrem de fragil între nevoile și resursele ce pot fi mobilizate în sensul asigurării unui trai decent, este rezultatul *procesului continuu de precarizare a condițiilor de viață ale populației majoritare din anii tranziției*.

Precaritatea economică a unei gospodării poate fi definită și în termenii echilibrului dintre veniturile disponibile și trebuințele de consum minime, din perspectiva asigurării unui trai decent.

Pe de altă parte, aceasta poate fi caracterizată și în termeni de capital sau resurse materiale, sociale și/sau psihologice, posibil a fi implicate în susținerea acestui echilibru.

În această perspectivă, precaritatea este rezultatul unui proces de precarizare cu o dublă determinare - *precarizarea echilibrului fluxurilor de venituri și cheltuieli și precarizarea capitalurilor de ordin material* (de exemplu, bunuri de folosință îndelungată), *social* (relații sociale) și *psihologic* (încredere în viitor etc.).

În ceea ce privește populația din România, procesul de precarizare a echilibrului dintre veniturile salariale și consumul minim asociat traiului decent, a început să-și facă simțită prezența odată cu primele măsuri de liberalizare a prețurilor, în anul 1990 (tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 2

Evoluția salariului mediu net real, în prețurile anului 1990

- lei -

Anul	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Suma	3381	2771,7	2410,9	1999,5	2008,0	2260,0	24474,0	1911,0	2040,6	2026,3	1944,4	266638,4

Sursa: prelucrări ale ICCV, după date din Buletinele statistice lunare ale INS și publicații ale Ministerului Finanțelor.

Dacă, în ceea ce privește salariul mediu net, acesta reprezenta în anul 2000, cca 60 % din valoarea sa reală din 1989, scăderea salariului minim a fost cu mult mai drastică. În anul 2000, acesta din urmă a ajuns la 26,1 % din valoarea sa în anul 1989, rămânând în continuare departe de nivelul de referință, chiar dacă situația sa s-a ameliorat oarecum în ultimii ani (tabelul nr. 3).

Tabelul nr. 3

Salariul minim net real pe economie, în prețurile anului 1990

- în lei -

Anul	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Suma	2000	1862,1	1096,6	785,6	700,2	699,8	648,2	553,5	617,6	543,0	622,4	886,8

Sursa: prelucrări ICCV după date din Buletinele statistice lunare ale INS și date de la Ministerul Finanțelor.

Comparând diverse tipuri de venituri familiale cu nivelul minim de subzistență și respectiv cu nivelul minim decent – calculate prin metoda normativă în cadrul ICCV, obținem o imagine clară, asupra raporturilor economice și a presiunilor existente în sfera structurării cheltuielilor de consum totale ale diverselor tipuri de familii de salariați și pensionari (anexele nr.1-5).

Începând din anul 1990, un salariu mediu pe economie plus alocațiile cuvenite la doi copii, nu mai acopereau cerințele unui trai decent pentru o familie de patru persoane, iar începând din anul 1991, familia care dispunea de aceste venituri, nu mai putea acoperi nici măcar cerințele minimumului de subzistență (anexa nr. 2).

Dacă avem în vedere o gospodărie alcătuită din patru persoane (părinți plus doi copii minori), combinația de venituri alcătuită din două salarii minime nete și alocațiile cuvenite copiilor a putut acoperi, în toată perioada 1990-2003 doar o mică parte din necesarul unui trai decent, oscilând între 81,6%, în 1990, și 20,5%, în 1999 (anexa nr. 1).

Dacă în octombrie 1990, un venit salarial mediu net la nivelul economiei naționale plus alocațiile celor doi copii permiteau familiei luate ca exemplu să acopere necesarul de consum estimat pentru minimul de subzistență, în continuare aceste venituri, luate laolaltă, s-au aflat cu mult sub acest minim (anexa nr. 2).

Un factor de precarizare a situației gospodăriilor cu copii îl reprezintă și erodarea valorii alocației pentru copii, care, alături de ajutorul social, a cunoscut, în perioada 1990-1999, cea mai substanțială scădere în termeni reali, între toate beneficiile sociale.

Între factorii care au contribuit la configurarea unei asemenea situații, menționăm disproporția sistematică dintre nivelul general al prețurilor bunurilor și serviciilor de consum și nivelul veniturilor populației salariate. În plus, creșterea accentuată a costului energiei termice și electrice, îndeosebi după anul 1997, a însemnat în fapt, creșterea unor cheltuieli inelastice, ceea ce a afectat în special gospodăriile cu venituri mici. Aceasta a generat numeroase situații de sărăcire extremă și excluziune socială. Efectele sociale ale creșterii prețurilor utilităților publice s-au manifestat, atât la nivel individual (la nivel de gospodărie), cât și la nivelul economiei comunitare.

În aceste condiții, orice conjunctură nefavorabilă, care a determinat un dezechilibru de o anumite gravitate între veniturile și trebuințele de consum ale gospodăriilor, a dus la migrarea gospodăriilor în cauză din situația de criză financiară temporară, spre zona unui cerc vicios al sărăciei.

Într-un cadru mai general, se pune problema în ce măsură mecanismele producerii și distribuției bunăstării sociale funcționează în sensul acoperirii costurilor asociate unui trai decent. În alți termeni, problema pusă în discuție este cea a excluziunii sociale a unui număr important de gospodării de salariați aflați în situația de a nu-și mai putea asigura un trai decent.

3. EVOLUȚII RELEVANTE ALE STRUCTURILOR DE CONSUM ÎN ANII TRANZIȚIEI

3.1. Caracteristici esențiale ale modelului de consum statistic mediu

Restricțiile majore care condiționează, în mod curent, exprimarea opțiunilor de consum ale populației din țara noastră, derivă pe de o parte, din *relațiile ce se constituie între nivelul real al veniturilor populației și ponderea cheltuielilor de consum cu caracter obligatoriu implicate de modelele de consum dominante*, iar pe de altă parte, dintre *înclinațiile spre consum ale populației (exprimate prin cererea efectivă de bunuri și servicii) și gradul de adecvare la cerere a ofertei de mărfuri*.

Principala destinație actuală a cheltuielilor gospodăriilor din România este *consumul de bunuri și servicii*, al cărui ordin de mărime, în ultimul deceniu, a acoperit *în jur de trei sferturi din cheltuielile totale*. În anii 2001 și 2002, acesta s-a ridicat la 73% din cheltuielile totale. Cheltuielile de consum au reprezentat, în anul 2002, în medie 4.744,7 mii lei pe gospodărie (INS, 2003, p. 47).

Libertatea consumatorilor din România de a-și satisface acele trebuințe, care definesc omul modern în societatea europeană actuală, a fost limitată sever, atât înainte de 1989, cât și în anii tranziției, din cauza *nivelului relativ scăzut al veniturilor, a caracterului prioritar al anumitor tipuri de cheltuieli, a limitelor ofertei de bunuri și servicii de pe piață*, și, nu în ultimul rând, datorită *tendenței firești de a satisface la un nivel cât mai ridicat trebuințele alimentare de bază*. Valurile succesive de sărăcire a populației, ce au avut loc în anii tranziției au determinat manifestarea unor fenomene de excludere de la consumul unor bunuri și servicii de bază a unor categorii largi de consumatori.

Structura cheltuielilor totale de consum ale gospodăriilor din țara noastră, în intervalul 1990–2002, evidențiază *ponderea extrem de ridicată a cheltuielilor pentru produsele alimentare la aproape toate categoriile de consumatori* – exceptând, îndeosebi în ultimii ani ai intervalului, gospodăriile al căror cap este patron. În acest sens, se detașează gospodăriile de țărani și cele de șomeri (în anii 1997, 1998), și gospodăriile de pensionari (în anii 1993, 1994) ale căror cheltuieli alimentare au avut o pondere extremă în totalul cheltuielilor de consum (tabelul nr. 4 din pagina următoare).

În anul 2002, ca și în ceilalți ani ai tranziției, ponderea cheltuielilor pentru plata impozitelor, taxelor, contribuțiilor și cotizațiilor a fost relativ ridicată. Pentru gospodăriile în ale căror venituri au predominat veniturile salariale această pondere a fost de 22,6%, pentru gospodăriile de patroni ce conțin și membri salariați, - 15,9%, iar pentru gospodăriile de șomeri și pensionari nivelul impunerii publice s-a ridicat la 8,2%, respectiv 7,8%. Cel mai puțin, la acest capitol, au plătit gospodăriile de lucrători pe cont propriu (5,1%) și cele de agricultori (1,8%).

Tabelul nr. 4
Structura cheltuielilor totale de consum ale gospodăriilor din România în
intervalul 1990 – 2002

- % -

Salariați													
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
A*	49,4	51,4	55,9	58,0	60,0	59,8	56,4	58,1	54,8	50,9	50,6	49,2	46,6
NA**	36,5	36,3	34,1	30,2	27,2	28,5	31,4	28,6	28,5	29,2	27,8	26,8	27,5
S***	14,1	10,3	10,4	11,6	12,8	11,7	12,2	13,3	16,5	19,9	21,6	24,0	25,9
Țărani													
A*	67,0	71,4	75,1	76,6	77,1	59,3	57,6	58,8	58,8	57,0	57,4	73,3	71,1
NA**	22,5	21,7	18,1	16,7	15,3	33,5	35,9	33,8	33,5	34,4	34,8	18,8	20,3
S***	7,5	6,9	6,7	6,9	7,6	7,2	6,5	7,4	7,7	8,6	7,8	7,9	8,6
Pensionari													
A*	58,2	63,5	66,9	67,1	67,7	58,9	58,6	59,4	58,9	54,6	54,3	59,7	57,0
NA**	23,3	21,6	20,1	18,3	16,8	29,7	30,4	28,6	26,6	28,8	29,1	20,9	22,7
S***	18,5	14,9	13,0	14,6	15,5	11,4	11,0	12,0	14,2	16,6	16,6	19,4	20,3
Șomeri													
A*	...	...	...	...	...	62,2	65,5	63,3	63,2	59,6	60,1	61,6	59,3
NA**	...	...	...	...	...	29,1	25,0	26,6	24,4	24,4	23,1	19,0	20,4
S***	...	...	...	...	...	8,7	9,5	10,1	12,4	16,0	16,8	19,4	20,3
Patroni													
A*	...	...	...	...	...	42,8	48,1	51	46,8	44,2	36,2	39,8	39,4
NA**	...	...	...	...	...	41,8	33,8	32,5	36,7	36,3	43,8	31,6	31,8
S***	...	...	...	...	...	15,4	16,1	16,5	16,5	19,5	20,0	28,6	28,8
Lucrători pe cont propriu													
A*	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	55,7	53,4
NA**	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	27,3	25,6
S***	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	17,0	21,0
Total gospodării													
A*	...	...	...	...	...	...	57,6	58,8	57,2	53,5	53,4	55,8	53,2
NA**	...	...	...	...	...	...	31,2	29,0	28,2	29,3	28,9	23,5	24,7
S***	...	...	...	...	...	...	11,2	12,2	14,6	17,2	17,7	20,7	22,1

* Cheltuieli pentru produse alimentare.

** Cheltuieli pentru mărfuri nealimentare.

*** Cheltuieli pentru plata serviciilor.

Surse: Anuarele statistice ale României 1991–2002, INS (CNS).

Coordonate ale nivelului de trai în România. Veniturile și consumul populației în anul 2002, INS, p. 54.

Analiza dinamicii cheltuielilor de consum reale, în anul 2002 față de 2001, pentru populația din România evidențiază totuși o evoluție pozitivă (+2,9%) pe ansamblul gospodăriilor, cele mai mari creșteri ale cheltuielilor de consum reale

fiind realizate în gospodăriile de patroni și salariați (+4,5% și respectiv +3,0%). Categoriile de gospodării cele mai defavorizate, din acest punct de vedere, au fost lucrătorii pe cont propriu în activități neagricole și șomerii, ambele înregistrând o diminuare a dinamicii cheltuielilor de consum reale cu 1,4 procente. Remarcăm însă faptul că aceste categorii par a fi direcționat un flux mai consistent din disponibilul lor de resurse economice – lucrătorii pe cont propriu spre servicii (+18,1%) iar șomerii spre produsele nealimentare (+3,4%). De asemenea, creșteri remarcabile ale dinamicii cheltuielilor reale în sfera consumului de servicii au înregistrat agricultorii (+8,3%) și salariații (+7,3%).

În anul 2002, la nivel total gospodării, doar 33% dintre acestea au declarat că pot face față cheltuielilor, cu venitul de care dispun (tabelul nr. 5).

Tabelul nr. 5
Distribuția gospodăriilor în funcție de capacitatea de a face față cheltuielilor, în anul 2002

	Total gospodării	Salarizat	Patron	Lucrător pe cont propriu	Agricultor	Șomer	Pensionar
Ponderea gospodăriilor care pot face față cheltuielilor cu venitul realizat	33,3	45,7	80,2	40,4	19,1	10,9	29,1
Ponderea gospodăriilor care nu pot face față cheltuielilor cu venitul realizat	66,7	54,3	19,8	59,6	80,9	89,1	70,9

Sursa: *Coordonate ale nivelului de trai în România. Veniturile și consumul populației în anul 2002*, INS, 2003. p. 43.

Dacă din cele 33 % gospodării care au făcut față cheltuielilor cu veniturile disponibile eliminăm gospodăriile care totuși, în anul 2002, nu și-au putut permite o săptămână de concediu în afara locuinței, înlocuirea mobilei uzate, cumpărarea de produse electrocasnice, cumpărarea de haine noi, vizionarea de spectacole de teatru sau cinema sau cumpărarea de cărți, ziare, reviste – atunci ponderea acestora scade, în medie, la 17%. În rândurile gospodăriilor de salariați, aceasta scade de la 45,7% la 28,1%, în rândurile celor de agricultori – de la 19,1% la 7,3%, al celor de pensionari – de la 29,1% la 11,4%, al celor de șomeri – de la 10,9% la 5,2%; în mediul urban – de la 34,8% la 20,7%, iar în rural – de la 31,3% la 12,3%.

O asemenea situație semnifică prezența latentă masivă în mediul socio-economic românesc, a numeroase premise de apariție a unor fenomene de excluziune socială pe scară largă, de la unele capitole sau oportunități de consum.

Fenomenul de polarizare a consumului de bunuri și servicii, survenit după anul 1990, a luat forme tot mai pregnante spre anul 2000, când s-a produs un nou val al fenomenului de sărăcire a populației (în intervalul 1997–1999).

În același timp, pentru câteva categorii restrânse de consumatori, a devenit posibilă exprimarea unor opțiuni ce semnifică un nivel al bunăstării deosebit de ridicat. Un eveniment statistic remarcabil, s-a petrecut în anul 2000, când pentru prima și, până în prezent, singura dată în istoria consumului din tranziție, gospodăriile de patroni au alocat o pondere a veniturilor mai mare, pentru achiziționarea unor mărfuri nealimentare decât pentru cele alimentare. După anul 2000, în cheltuielile de consum ale patronilor a crescut ponderea resurselor alocate achiziționării unor servicii – patronii fiind, de altfel, categoria socială cu cel mai ridicat consum relativ de servicii.

Tabelul nr. 6

Structura cheltuielilor medii pe o gospodărie în țările central și est-europene în intervalul 1996–2002

Anul	Din care, în % din total cheltuieli										
	Total cheltuieli lunare pe o persoană (în moneda națională)	Alimente și băuturi nealcoolice	Băuturi alcoolice, tutun și narcotice	Îmbrăcăminte și încălțăminte	Întreținerea locuinței, apă, electricitate și alți combustibili	Echipament menajer	Sănătate	Transport	Comunicații	Activități recreative și cultură	Educație
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
R. Cehă											
1996	5202	24,2	3,6	8,6	13,6	8,1	1,3	10,9	1,2	11,0	0,9
1997	5678	23,8	3,6	8,0	15,6	8,3	1,4	10,4	1,5	11,2	0,9
1998	6123	23,3	3,5	7,3	18,1	7,6	1,4	9,3	1,9	10,8	0,7
1999	5975	23,2	3,4	7,0	17,5	7,7	1,6	11,3	2,5	11,3	0,5
2000	6085	23,2	3,3	6,7	18,4	7,2	1,6	10,6	3,5	10,8	0,6
2001	6508	22,8	3,1	6,7	18,6	6,9	1,7	11,0	3,9	10,6	0,6
2002	6702	22,2	3,1	6,5	19,9	6,9	1,8	10,0	4,0	10,5	0,6
Ungaria											
1996	18942	35,2	3,5	6,0	17,9	4,6	4,8	9,9	2,5	5,1	1,3
1997	21895	33,3	5,5	5,8	18,6	4,5	4,8	9,7	3,3	4,8	1,0
1998	23740	38,0	4,1	6,7	20,6	3,8	5,3	7,7	4,2	4,1	1,1
1999	26772	35,2	4,1	6,4	21,6	3,9	5,5	8,2	4,9	4,4	1,2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2000	29694	34,9	4,2	6,3	20,2	4,5	6,2	8,0	5,6	4,6	1,1
2001	36155	34,0	4,1	6,0	20,2	4,2	6,3	9,4	5,5	4,9	1,3
2002	40976	33,2	4,1	5,7	20,9	4,1	5,9	9,8	5,8	4,7	1,8
Polonia											
1996	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
1997	422,62	35,7	3,1	7,0	16,5	5,3	3,8	8,3	1,8	6,2	0,9
1998	503,03	33,7	3,2	6,7	17,7	5,3	4,2	8,3	2,2	6,2	1,0
1999	549,76	31,2	3,2	6,1	18,4	6,3	4,3	9,3	2,8	6,8	1,1
2000	599,49	30,8	3,0	5,5	17,9	5,9	4,4	9,9	3,5	6,7	1,4
2001	60972	31,0	3,0	5,3	18,8	4,9	4,5	8,8	4,3	6,5	1,5
2002	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
România											
1996	159410	55,3	2,8	9,1	15,0	4,5	1,8	4,6	0,6	2,5	0,6
1997	217999	43,8	3,9	11,6	12,9	6,8	3,0	7,9	1,4	3,5	0,8
1998	343296	41,2	4,0	11,1	14,9	6,4	3,4	7,7	2,1	3,9	0,9
1999	469920	37,4	5,0	9,3	17,6	5,8	3,7	8,1	3,1	3,9	1,1
2000	656766	38,5	4,6	8,2	19,2	5,6	3,8	6,9	3,6	4,0	1,0
2001	997815	37,5	7,9	7,7	17,6	3,8	3,5	7,0	5,0	4,7	1,1
2002	1288860	35,9	7,5	7,8	18,7	4,1	3,6	7,1	5,2	4,8	0,9
Slovacia											
1996	5118 ^(a)	22,9	2,8	8,1	10,0 ^(b)	4,6	0,7	6,9	1,1	6,2	0,5
1997	4606	29,6	3,6	10,5	12,7	5,9	1,2	9,0	1,7	7,5	0,5
1998	5037	28,4	3,4	9,9	12,2	6,2	1,2	8,7	2,0	8,0	0,5
1999	5226	27,7	3,3	8,6	14,6	5,7	1,4	8,0	2,4	7,7	0,4
2000	5654	26,2	3,1	8,0	16,4	5,5	1,5	7,9	2,7	7,5	0,6
2001	6281	24,3	2,9	7,8	15,7	5,2	1,5	9,2	3,3	7,3	0,6
2002	6473	24,2	2,8	7,7	16,0	5,3	1,7	8,1	3,6	7,4	0,5
Bulgaria											
1998	71847 ^{a)}	46,5	3,9	8,2	14,2	4,4	3,3	7,2	1,9	3,0	0,6
1999	80,75	41,4	4,8	7,1	15,9	4,4	3,9	7,6	2,8	3,8	0,6
2000	86,00	42,2	4,5	5,4	16,3	3,8	4,9	6,9	3,4	3,7	0,6
2001	91,08	43,3	4,2	4,6	15,7	3,7	5,1	6,9	4,3	3,7	0,5
2002	104,33	39,7	4,4	4,7	16,9	3,9	5,3	6,7	5,5	3,7	0,6

a = În Bulgaria 100 BGL = 1BGN.

a) Fără consum natural.

b) Fără chirii autoimputate.

Sursa: CESTAT Statistical Bulletin no. 3 1998, 4/2001, INS.

CANSTAT, Statistical Bulletin, no. 4/2002, INS.

*

În anii tranziției, în cadrul modelului de consum statistic mediu românesc s-au manifestat următoarele tendințe principale:

- a avut loc un curent amplu de *polarizare a consumului*, la toate capitolele, cu accente speciale în sfera consumului de servicii și de bunuri

nealimentare; în acest context, fenomenele de excludere de la consum s-au exprimat pe scară socială largă, vizând accesul la bunuri și servicii de bază în structurarea unor modele de consum de tip modern;

- dezechilibrul alimentar cronic al populației majoritare (inițiat înainte de anul 1989) s-a adâncit, afectând în special familiile care au în îngrijire copii;
- în cadrul cheltuielilor de consum totale, a crescut presiunea cheltuielilor cu caracter obligatoriu (pentru întreținerea locuinței și alte servicii), ceea ce a contribuit masiv la deteriorarea structurilor consumului alimentar; pe acest fond, au fost inițiate o seamă de microstrategii de supraviețuire, valorificând producția agroalimentară a propriei gospodării;
- comparativ cu realitățile existente în acest domeniu, în alte țări central și est europene, ca efect al unor factori conjugați, *ponderea cheltuielilor pentru băuturi alcoolice, țigări și narcotice a devenit deosebit de ridicată în totalul cheltuielilor de consum.*

3.2. Deteriorarea severă a parametrilor cantitativi și calitativi ai consumului alimentar

Scăderea standardului de viață al populației, din ultimul deceniu al perioadei comuniste, a avut o amploare deosebită în sfera consumului de bunuri și servicii alimentare, unde aplicarea ideologiei egalitariste a căpătat expresia binecunoscutelor *rații alimentare*, ce au singularizat România, în epoca respectivă, între țările central și est-europene. În rândurile populației adulte din țara noastră, persistă încă amintirea frustrărilor alimentare intense resimțite cu deosebire spre finalul deceniului nouă, ca urmare a hotărârii regimului Ceaușescu de a lichida chiar cu prețul amenințării ființei biologice a națiunii, datoriile externe.

Deși în România, la vremea respectivă, nu se publicau statistici detaliate privind consumul alimentar real al populației, *regimul de austeritate alimentară din România era binecunoscut în străinătate*. Din surse bibliografice străine, aflăm că, în multe dintre țările blocului central și est-european (Ungaria, RDG, Cehoslovacia, Bulgaria), în anii '70 și '80, consumul de produse alimentare al populației a prezentat o tendință de creștere (*Lhomel E., 1986*). În România anului 1986, de exemplu, potrivit declarațiilor oficiale, consumul anual de carne și pește /locuitor era de 54,8 kg (*Lhomel E., 1986*). În celelalte țări, în aproximativ aceeași perioadă (anul 1984), consumul anual de carne și pește/locuitor era de 94,4 kg în RDG, 84,5 kg în Cehoslovacia, 79,2 kg în Ungaria, 71 kg în Bulgaria și, mai mult decât dublu față de consumul din România, în Franța (*M.Drach, 1990*). Aceste cifre atestă fără echivoc regimul alimentar de austeritate pe care populația din România îl suporta în anii respectivi.

Dincolo de conotațiile oarecum dramatice ale instituirii în România anilor '80, a unor *rații alimentare pe timp de pace*, existența rațiilor respective își propunea să semnalizeze și o oarecare grijă din partea regimului la putere, față de șansele de supraviețuire ale fiecărui membru al societății. Aceasta constituia, însă, și o recunoaștere indirectă a faptului că nu nivelul veniturilor, ci penuria cronică de bunuri alimentare de pe piața socialistă, constituia problema numărul

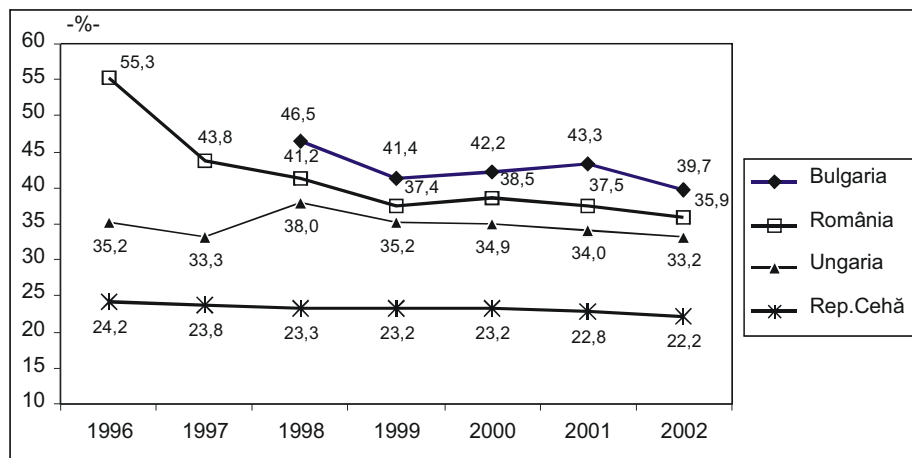
unu a populației. Cu toate acestea, pentru consumul de carne, de exemplu, nici instituirea rațiilor nu garanta accesul tuturor la consum. Nu oricine avea bani, putea să cumpere de pe piață un kilogram de carne, dacă avea dreptul prin rația instituită. Această marfă ajungea în meniul unora dintre familiile românești numai rareori și asta doar cu sacrificiul îndurării unor cozi de multe ore sau chiar zile, fără certitudinea reușitei.

Nimeni nu ar fi presupus atunci, și mai ales, imediat după decembrie '89 că pentru mulți dintre cei care, ani la rând au suferit cronic de foame (din lipsa unor proteine de origine animală), vor veni și vremuri mult mai grele. Cu toate acestea, *de-a lungul anilor '90 și după anul 2000, consumul mediu anual de carne și pește/locuitor a scăzut cu peste 10 kg, comparativ cu perioada anilor '80*. În anul 2002, acest tip de consum era de 44,76 kg, după ce în anul 2001, a fost de 43,08 kg (calculat pe baza datelor CANSTAT 2003, INS).

Structurile cheltuielilor medii pe o gospodărie aferente țărilor în tranziție, în intervalul 1996–2002, relevă că, și în context central și est-european, țara noastră se remarcă prin ponderile deosebit de ridicate ale cheltuielilor alimentare, comparativ cu alte țări (graficul nr. 1).

Graficul nr. 1

Ponderea cheltuielilor pentru alimente și băuturi nealcoolice în cheltuielile totale de consum, în intervalul 1996–2002

Sursa: CANSTAT, *Buletin statistic nr. 4/2002, 1/2003*, INS.
CESTAT, *Buletin statistic nr. 3/1998*, INS.

Diminuarea ponderii cheltuielilor alimentare în cheltuielile totale de consum, după anul 1997, nu a avut loc în urma saturării nevoilor alimentare ale populației și nici ca urmare a scăderii prețurilor produselor alimentare, ci ca rezultat al creșterii presiunii economice exercitate de alte capitole ale consumului (cheltuielile de întreținere a locuinței, cheltuielile pentru plata serviciilor de transport etc.).

Produsele alimentare consumate în cadrul gospodăriilor românești provin, într-o proporție ce diferă de la un tip de gospodărie la altul, de pe piață ori din resursele proprii. Ponderea consumului agroalimentar din resursele proprii gospodării s-a menținut deosebit de ridicată în anii tranziției, în special în gospodăriile situate în rural. În prezent, populația rurală din țara noastră conține doar în proporție de 16–18% gospodării al căror cap este agricultor. Dar și alte gospodării care au pământ în proprietate (din rural sau din urban), cum sunt cele conduse de salariați sau pensionari, au agricultura ca a doua ocupație. Pentru toate aceste gospodării, agricultura joacă un rol important ca sursă de securitate alimentară, fapt demonstrat prin proporția ridicată a consumului de alimente din resurse proprii (tabelul nr. 7).

Tabelul nr. 7

Consumul de resurse alimentare din producție proprie în rural, în anul 1997

% din consumul alimentar al gospodăriilor de:		
Săraci	Non-săraci	Total
63,4	68,8	67,5

Sursa: Chirică C., Teșliuc E.D. (coord.), *De la sărăcie la dezvoltarea rurală*, Banca Mondială, CNS, 1999, p. 40.

La nivelul întregii populații, structura veniturilor relevă și în anul 2002, ponderea relativ mare a veniturilor în natură (23,8%). Din acestea 95,4% reprezintă contravaloarea consumului de produse agroalimentare din propria producție, din stoc, primite pentru munca prestată în alte gospodării, ori primite în dar de la rude, prieteni sau alte persoane (INS, 2003, p. 27). Pentru gospodăriile rurale, principala sursă de venituri o reprezintă producția agricolă, care asigură peste 50% din totalul veniturilor. În anul 2002, cea mai mare parte a acestora (43,1%) a fost formată din contravaloarea consumului de produse agroalimentare din resurse proprii.

Expresia cea mai elocventă a parametrilor cantitativi și calitativi ai consumului alimentar este dată de *consumul de calorii și factori nutritivi* (tabelul nr. 8).

Tabelul nr. 8

Nivelul și structura consumului alimentar exprimat în calorii și protide, în anul 2002

	Total număr	Calorii		Total grame	Protide	
		din care (%)			din care (%)	
		de origine vegetală	de origine animală		de origine vegetală	de origine animală
1	2	3	4	5	6	7
Total gospodării	2476	78,4	21,6	79,0	58,9	41,1
Gospodării de:						
– salariați	2361	78,0	22,0	75,5	57,0	43,0
– patroni	2478	75,2	24,8	80,4	51,0	49,0
lucrători pe cont propriu	2355	78,5	21,5	74,4	59,4	40,6

1	2	3	4	5	6	7
– agricultori	2446	79,2	20,8	78,3	63,1	36,9
– șomeri	2242	79,8	20,2	70,9	62,9	37,1
– pensionari	2643	78,4	21,6	84,2	58,9	41,1
Gospodării din mediul:						
– urban	2357	78,4	21,6	75,3	78,4	21,6
– rural	2613	78,5	21,5	83,2	78,5	21,5

Sursa: *Coordonate ale nivelului de trai în România. Veniturile și consumul populației în anul 2002*, INS, 2003, p. 83.

În anul 2002, consumul alimentar mediu zilnic/persoană, pe ansamblul gospodăriilor, a fost de 2476 calorii și 79 g protide. Numărul mediu de calorii/persoană/zi a fost sub 2500 – valoare care reprezintă pragul de supraviețuire, în viziunea actuală a FAO (*World Resources*, 1994–1995, p. 284, 285). Acest fapt semnifică *prezența unor dezechilibre calorice relativ mari în dieta alimentară curentă a populației* majoritare din țara noastră. În anul 2002, această expresie a consumului alimentar s-a diferențiat mult în funcție de:

- *categoria socioocupatională a capului de gospodărie* – cel mai echilibrat consum l-au avut gospodăriile de pensionari (2643 calorii și 84,2 g protide) iar cel mai deficitar consum l-au avut gospodăriile de șomeri (2242 calorii și 70,9 g protide);
- *dimensiunea gospodăriilor* – cel mai mult au consumat gospodăriile formate dintr-o singură persoană (3303 calorii și 1040 g protide) adică cu 57,8% și respectiv 55,5% mai mult decât consumul/persoană din gospodăriile de 6 și mai multe persoane;
- *numărul de copii sub 18 ani din gospodărie* – consumul alimentar mediu zilnic cel mai scăzut/persoană (1992 calorii și 62,6 g protide) s-a înregistrat în gospodăriile în care există 4 sau mai mulți copii sub vârsta de 18 ani;
- *apartenența la o decilă de venituri sau alta*; diferența între nivelul minim și cel maxim al consumului a fost de 493 calorii și 17,6 g protide.

În general, în gospodăriile conduse de persoane cu nivel de instruire inferior și în cele conduse de persoane de 65 ani și peste, conținutul caloric și proteic al consumului alimentar a fost mai ridicat, comparativ cu cel realizat de alte categorii sociale.

Între mediul rural și cel urban, în anul 2002, diferențele medii au fost relativ mici, consumul fiind ușor mai ridicat în rural (cu 256 calorii și 7,9 g protide).

În teritoriu, în anul 2002, cel mai ridicat consum mediu s-a realizat în sud-vest (2646 calorii și 87,2 g protide) iar cel mai scăzut, în București (2149 calorii și 69,5 g protide).

Dezechilibrul alimentar creat prin ponderea mult mai mare a alimentelor de origine vegetală și deficitul de alimente de origine animală, în raport cu limitele admise de științele nutriției moderne pentru un model alimentar echilibrat, pe ansamblul gospodăriilor, ca și pentru fiecare tip de gospodărie, este specific modelului alimentar românesc de mult timp (cel puțin 20 de ani). În prezent,

situația este ceva mai apropiată de normalitate, doar în cazul gospodăriilor de patroni.

Toate acestea s-au petrecut în condițiile în care, în anul 2002, populația majoritară din România pare să-și fi direcționat resursele îndeosebi spre sectorul alimentar unde, în anii anteriori, mai mult ca sigur, a realizat mari sacrificii, în scopul susținerii celorlalte capitole ale consumului. Situația consumului mediu lunar pe o persoană la produsele alimentare de bază pentru România, în anul 2001, este grăitoare în acest sens (tabelul nr. 9).

Tabelul nr. 9
Consumul mediu lunar pe persoană, la unele produse alimentare,
în anul 2001

Țara	Carne și preparate din carne	Pește și conserve din pește	Grăsimi și uleiuri	Lapte proaspăt	Pâine	Zahăr	Cartofi	Legume proaspete
Bulgaria	2,61	0,28	0,93	2,31	11,09	0,70	2,24	4,96
România	3,24	0,35	1,32	5,96	9,83	0,84	4,58	4,54
R. Cehă	4,70	0,40	1,35	4,60	5,79	0,92	3,40	3,12
Ungaria	5,12	–	1,60	5,55	8,73	1,48	3,67	4,81*
Polonia	5,39	0,42	1,59	5,11	6,55	1,76	7,45	5,35
Slovacia	4,42	0,35	1,51	5,77	5,91	1,21	3,44	2,93

* proaspete și conservate

Sursa: CANSTAT, *Buletin statistic nr. 4/2002*, INS.

Observăm caracterul pronunțat lacto-cerealiar al modelului alimentar al populației din țara noastră, această caracteristică fiind, de altfel, activă pe întreaga perioadă de tranziție. Remarcăm că, în anul 2001, populația României deținea recordul absolut la consumul însumat de pâine și cartofi (tabelul nr.13), ceea ce atestă încă o dată caracterul de subzistență al modelului alimentar dominant din țara noastră.

Remarcabil este însă și faptul că, în anii 1999–2002, românii au înregistrat cea mai ridicată pondere a cheltuielilor pentru cumpărarea unor băuturi alcoolice, tutun și narcotice (valoare maximă 7,9% în anul 2001) spre deosebire de celelalte populații central și est-europene, care au prezentat ponderi mult mai mici la acest capitol.

Potrivit datelor INS (2003, p. 52) ponderea persoanelor care consumă în mod curent băuturi alcoolice, în totalul populației din România era de 15,6% în anul 2002. Dintre acestea 20% consumau până la o jumătate de litru de băuturi alcoolice tari, pe zi. Cele mai afectate de alcoolism, ca și de obiceiul de a fuma, erau persoanele cu nivel mai scăzut de instruire, între care se remarcă agricultorii, dar și o parte dintre patroni și lucrătorii pe cont propriu. Astfel de obiceiuri de consum produc în mod clar numeroase prejudicii atât în plan social relațional, cât și în sfera sănătății publice.

Înclinația mai accentuată a populației din țara noastră spre utilizarea în consum a unor droguri licite sau ilicite (narcotice) a crescut în anii tranziției. Politicile de descurajare economică a acestor obiceiuri de consum, din România

s-au dovedit sistematic ineficiente, fiind puternic subminate prin activitățile de promovare comercială a produselor incriminate, prin amploarea ridicată a contrabandei cu produsele respective, dar și prin inconsistența educației în rândurile tinerilor și adulților, în sensul ieșirii din sfera dependenței față de asemenea obiceiuri de consum, precum și prin lipsa ofertei sociale de oportunități viabile de tratare medicală a efectelor de dependență.

Cu toate acestea însă, dinamica cheltuielilor de consum reale aferente anului 2002 arată că, în fapt, populația din România a cheltuit mai intens pentru servicii și produse nealimentare, decât pentru alimente (tabelul nr. 10), acesta fiind un efect indus de prioritatea trebuințelor de consum corelate cu evoluția prețurilor în sectoarele de servicii și produse nealimentare, în anul respectiv.

Tabelul nr. 10

Dinamica cheltuielilor totale de consum reale, pe categorii de gospodărie, după statutul ocupațional al capului gospodăriei, în anul 2002

(anul precedent = 100)

	Total gospodării	Gospodării de:					
		Salariați	Patroni	Lucrători pe cont propriu în activități neagricole	Agricultori	Șomeri	Pensionari
Cheltuieli totale de consum	102,9	103,0	104,5	98,6	102,2	98,6	102,4
– consum alimentar	101,5	101,2	107,1	97,9	102,5	98,3	101,3
– produse nealimentare	105,6	103,0	102,9	90,1	107,7	103,4	108,7
– plata serviciilor	106,2	107,3	101,5	118,1	108,3	99,6	103,1

Sursa: *Coordonate ale nivelului de trai în România. Veniturile și consumul populației în anul 2002*, INS, 2003, p. 54.

Doar gospodăriile al căror cap este patron și care, per ansamblu, prezentau nivelul cel mai ridicat al cheltuielilor de consum, au realizat o dinamică a cheltuielilor reale pentru consumul alimentar, cu 7,1% mai mare, comparativ cu anul 2001. Deși cele mai ridicate ponderi ale cheltuielilor pentru produse alimentare în totalul cheltuielilor de consum, în anii 2001 și 2002, au fost realizate de țărani (73,3 și respectiv 71,1%) și șomeri (61,6 și respectiv 54,3%), în fapt, țăranii au realizat o dinamică a cheltuielilor reale pentru capitolul alimentar mai mare doar cu 2,5% față de anul anterior, în timp ce șomerii au cheltuit potrivit unei dinamici mai reduse cu 1,7 %.

Toate acestea atestă chiar și la nivelul anului 2002, frecvența relativ ridicată, în masa totală a modelelor de consum din România, a modelelor familiale austere, structurate la limita supraviețuirii, ceea ce a imprimat și modelului de consum statistic mediu o tendință accentuată spre subzistență economică și socială.

3.3. Înzestrarea locuințelor cu bunuri de folosință îndelungată strict necesare – un lux pentru populația majoritară

Tabloul distribuției medii a cheltuielilor de consum ale populațiilor din centrul și estul Europei, pentru intervalul 1996–2002, relevă și alte particularități ale comportamentului de consum al populației din România (tabelul nr. 6). Între acestea, se remarcă cheltuielile relative mult mai scăzute pe care populația României le efectuează în scopul achiziționării echipamentului menajer, în condițiile în care înzestrarea locuințelor prezintă o medie dintre cele mai scăzute din Europa. De exemplu, dotarea populației din România, cu aparatură radio-tv, în anii 1997 și 1998, era dintre cele mai modeste de pe continent. Valorile indicatorilor aferenți țării noastre erau comparabile doar cu cele ale Spaniei (pentru aparatele radio) și, eventual, Bulgariei (pentru televizoare) (tabelul nr. 11).

Tabelul nr. 11

Înzestrarea populației cu aparate de radio și televizoare

– la 1000 locuitori –

Țara	Aparate de radio (în anul 1997)	Televizoare (în anul 1998)
Bulgaria	543	398
Republica Cehă	803	447
Franța	937	601
Germania	948	580
Grecia	477	466
Polonia	523	413
<i>România</i>	<i>327</i>	<i>248</i>
Spania	333	506
Ungaria	689	437

Sursa: *Economia românească, 12 ani de tranziție, 2002, INS.*

Decalaje mari de înzestrare a gospodăriilor cu bunuri de folosință îndelungată există nu numai comparativ cu nivelul internațional, ci și între mediile de rezidență din țara noastră (tabelul nr. 12).

Tabelul nr. 12

Înzestrarea gospodăriilor din România cu bunuri de folosință îndelungată pe medii, în anul 2002

– număr mediu la 100 de gospodării –

Denumire bunuri	Total gospodării	Gospodării din:	
		Urban	Rural
Aragaz	85,2	95,8	71,7
Frigider	79,3	90,3	65,4
Mașină automată de spălat rufe	23,6	37,9	5,4

Denumire bunuri	Total gospodării	Gospodării din:	
		Urban	Rural
Mașină de cusut	21,7	21,9	21,4
Aspirator	42,3	65,6	12,8
Televizor color	68,6	85,3	47,5
Radio	44,1	41,2	47,8
CD player	3,1	5,0	0,7
Video	5,9	8,6	2,5
Computer (PC)	6,0	10,0	1,1
Telefon fix	47,6	70,4	18,7
Telefon mobil	13,6	20,2	5,3
Autoturism	21,4	28,5	12,4
Bicicletă	20,6	12,9	30,2

Sursa: *Coordonate ale nivelului de trai în România. Veniturile și consumul populației în anul 2002, INS, 2003., p. 224.*

În ceea ce privește diferențele de înzestrare a gospodăriilor pe regiuni statistice, orașul București se remarcă printr-o înzestrare medie mai ridicată decât celelalte regiuni, în special la obiectele de strictă necesitate, din perspectiva unor modele de consum de tip modern urban (aragaz, frigider, mașină de spălat rufe automată, aspirator, televizor color, radio, computer (PC), telefon fix și mobil, autoturism).

După mărimea gospodăriei, cele mai slab înzestrate sunt preponderent gospodăriile cu șase sau mai multe persoane, deși pentru diverse bunuri, mai slab înzestrate sunt cele cu o persoană, urmate de gospodăriile cu două sau cinci persoane (tabelul nr. 13).

Tabelul nr. 13

Înzestrarea gospodăriilor cu bunuri de folosință îndelungată, după mărimea gospodăriei în anul 2002

– număr mediu la 100 de gospodării –

Denumire bunuri	Total Gospodării	Gospodării formate din:					
		1 persoană	2 persoane	3 persoane	4 persoane	5 persoane	6 persoane și mai multe
Aragaz	85,2	77,0	85,9	91,3	90,3	84,9	74,6
Frigider	79,3	70,4	80,8	84,0	85,2	81,0	68,8
Mașină de spălat rufe automată	23,6	10,4	21,4	36,6	33,3	17,5	11,8
Aspirator	42,3	28,4	42,3	57,6	50,3	35,8	21,2
Televizor color	68,6	46,3	66,5	83,3	81,7	72,7	61,0

Sursa: *Coordonate ale nivelului de trai în România. Veniturile și consumul populației în anul 2002, INS, 2003., p. 224.*

3.4. Ponderea cheltuielilor nealimentare în totalul cheltuielilor de consum – în scădere pentru majoritatea categoriilor de consumatori, după anul 2000

Cheltuielile pentru mărfuri nealimentare au prezentat diferite tendințe în intervalul 1990–2002. Pentru *salariați* ponderea acestui tip de cheltuieli a scăzut de la 36,5% la valori sub 30% după anul 1996, cu cea mai scăzută pondere – 26,8% – în anul 2001. Pentru *țărani*, dinamica cheltuielilor nealimentare a prezentat un moment de minim în anul 1994 (15,3%), după care aceasta s-a dublat în intervalul 1995–2000. Pentru *țărani*, o cădere masivă bruscă a acestor cheltuieli s-a înregistrat din nou în anul 2001, de la 34,8 (în 2000) la 18,8%. La acest capitol, tendințe absolut similare cu ale gospodăriilor de *țărani* s-au înregistrat și în gospodăriile de pensionari. Gospodăriile al căror cap este șomer și-au diminuat acest tip de cheltuieli de la 29,1% (valoare maximă) în 1995 la 19% (valoare minimă) în anul 2001.

Gospodăriile de patroni au alocat, în general, ponderi mult mai mari decât celelalte categorii sociale cheltuielilor nealimentare. În anul 2000, acestea au surclasat ponderea cheltuielilor alimentare, atingând valoarea record de 43,8%.

În anii 2001 și 2002, *cele mai ridicate ponderi în cadrul cheltuielilor nealimentare* au fost înregistrate la *îmbrăcăminte și încălțăminte* (în medie de 24,5%), urmate de mijloacele auto-moto și alte mijloace de transport, carburanți, lubrifianți și alte produse de întreținere (în medie 15,5%). Per ansamblu, această grupă de cheltuieli (îmbrăcăminte-încălțăminte și procurarea – utilizarea mijloacelor de transport) a absorbit 39,8% din cheltuielile nealimentare, în mod diferențiat pentru diverse categorii de gospodării (45,5% pentru salariați, 60,1% pentru patroni, 64,9% pentru agricultori și 47,1% pentru gospodăriile de lucrători pe cont propriu).

O proporție destul de ridicată a resurselor cheltuite pentru mărfuri nealimentare a fost alocată cumpărării de țigări, tutun, articole și accesorii pentru fumat (aproape 13% din total, adică mai mult de 50% din cheltuielile pentru îmbrăcăminte și încălțăminte) (tabelul nr. 14 din pagina următoare).

Nivelul de instruire a capului gospodăriei influențează modelele de consum prin intermediul cuantumului veniturilor dar și prin specificul de ordin cultural și educațional manifestat în comportamentul de consum. În anul 2002, ca și în anul anterior, raportul dintre cheltuielile nealimentare ale gospodăriilor al căror cap de gospodărie are pregătire superioară și cele ale celor cu instruire primară era de 4/1 (*INS, 2003, p.66*).

În anii 2001 și 2002, nivelul de instruire a capului de gospodărie a constituit un criteriu net de diferențiere și în ceea ce privește nivelul cheltuielilor pentru încălzirea locuințelor. În 2002, cele mai mari diferențe s-au observat la cheltuielile pentru combustibili lichizi și solizi – raportul fiind de 11/1, în sensul că gospodăriile conduse de o persoană cu nivel de instruire inferior au cheltuit relativ mai mult pentru acest capitol (14,5% din totalul cheltuielilor nealimentare).

Tabelul nr. 14

Nivelul cheltuielilor pentru cumpărarea de mărfuri nealimentare, pe categorii de gospodării, după statutul ocupațional al capului gospodăriei, în anul 2002

	Total gospodării	Gospodării de:					
		Salariați	Patroni	Lucrători pe cont propriu în activități neagricole	Agricultori	Șomeri	Pensionari
Total cheltuieli, mii lei lunar pe o gospodărie	1173,0	1740,7	3108,4	1284,8	746,7	823,6	874,3
din care, în %, pentru:							
Îmbrăcăminte și încălțăminte	24,4	27,1	27,2	26,1	28,8	21,9	19,8
Combustibili lichizi și solizi	8,8	4,3	1,6	7,2	18,2	6,4	14,4
Produse medicale, aparate și medicamente	9,0	4,4	1,8	4,1	4,5	5,7	17,5
Mijloace de transport, lubrifianți și alte produse de întreținere	15,4	18,4	32,9	21,0	9,9	9,3	11,5
Articole și produse pentru îngrijire personală	7,0	8,5	8,4	7,2	3,9	8,0	5,3
Țigări, tutun, articole și accesorii pentru fumat	12,9	13,0	10,8	14,5	16,1	22,1	11,0

Sursa: *Coordonate ale nivelului de trai în România. Veniturile și consumul populației în anul 2002, INS, 2003, p.65.*

Cumpărarea acelor bunuri care facilitează o mai ridicată mobilitate geografică (mijloace auto-moto etc.), de asemenea, discriminează net pe cei cu instruire primară, raportul fiind de 1/4,5, în avantajul celor cu pregătire superioară (tabelul nr. 15).

Tabelul nr. 15

Nivelul și structura cheltuielilor pentru cumpărarea de mărfuri nealimentare, după nivelul de instruire al capului gospodăriei, în anul 2002

	Nivelul de instruire		
	Primar*)	Secundar	Superior
Total cheltuieli, mii lei pe o gospodărie	594,3	1180,5	2432,8
din care, în % pentru:			
Îmbrăcăminte și încălțăminte	22,1	25,0	23,8
Combustibili lichizi și solizi	23,2	8,4	2,1
Produse medicale, aparate și medicamente	13,3	8,8	7,6

	Nivelul de instruire		
	Primar*)	Secundar	Superior
Mijloace auto-moto și alte mijloace de transport, lubrifianți și alte produse de întreținere	5,3	14,7	23,6
Articole și produse pentru îngrijire personală	3,5	7,1	8,7
Țigări, tutun, articole și accesorii pentru fumat	13,9	13,8	8,7

*) Inclusive fără școală absolvită.

Sursa: *Coordonate ale nivelului de trai în România. Veniturile și consumul populației în anul 2002*, INS, 2003, p.66.

Structura cheltuielilor nealimentare pe regiuni statistice indică faptul că, în anul 2002, populația din nord-vest și sud-vest a alocat o proporție mai ridicată a veniturilor sale pentru procurarea unor articole de îmbrăcăminte – încălțăminte (peste 28%), cel mai puțin alocând în acest scop bucureștenii (18,9%). Pentru mijloacele de transport, în cifre relative, cel mai mult cheltuiesc consumatorii din vestul țării (18,5%) și cel mai puțin cei din nord-est (11,5%).

Pentru țigări, cel mai mult cheltuiesc fumătorii din sud (15,5%), iar cel mai puțin, cei din nord-est (9,7%) (*INS, 2003, p.70*).

3.5. Creșterea tarifelor serviciilor creează presiuni în sensul schimbării ierarhiei clasice a trebuințelor

Cheltuielile pentru plata serviciilor constituie un indicator sintetic de bază pentru evaluarea calității vieții, acestea fiind influențate de numeroși factori printre care enumerăm: puterea de cumpărare a veniturilor bănești, diversitatea ofertei de servicii, ponderea sectorului social/de piață în cadrul ofertei de servicii, condițiile de rezidență, și nu în ultimul rând, obiceiurile de consum ale populației.

Iminența procesului de modernizare și urbanizare a societății românești a determinat diferențierea netă a trebuințelor de servicii ale populației, principalii factori de diferențiere provenind din nivelul veniturilor disponibile după satisfacerea trebuințelor de bază, specificul rezidenței și tipul locuinței, gradul de ocupare a timpului de muncă, distanța dintre domiciliu și locul de muncă și nu în ultimul rând, natura ofertei de servicii de pe piață, vis-à-vis de obiceiurile de consum ale populației.

În anii tranziției, consumul de servicii a avut pentru majoritatea categoriilor de consumatori din țara noastră o evoluție corelată cu celelalte capitole mari ale consumului (alimentar și nealimentar), în contextul satisfacerii trebuințelor – în principiu - potrivit ierarhiei clasice a acestora (întâi nevoile de bază și apoi celelalte, pe măsura cuantumului de venituri disponibile). Conjunctura economică și socială, relativ nouă din țara noastră – generată de schimbarea raporturilor dintre prețuri, inflația galopantă, schimbarea obiceiurilor, dar și a oportunităților de consum în sfera bunurilor și serviciilor sociale și de piață, precum și de necesitatea menținerii unui nivel de integrare socială cel puțin acceptabil, pentru

populația cu venituri sub medie – a declanșat totuși *un proces de schimbare a ierarhiei trebuințelor de consum ale populației majoritare.*

Astfel, unele trebuințe, altădată secundare - precum achitarea cheltuielilor de întreținere sau repararea locuinței, serviciile de telefonie, cheltuielile de transport în comun, abonamentele radio-tv, cheltuielile de educație și cele privind serviciile de sănătate - au trecut în rândurile celor de prim-ordin, surclasând, în multe situații, chiar și nevoile alimentare de bază. *Cheltuielile pentru cele șase grupe de servicii menționate mai sus sunt asimilate, în cadrul celor mai multe gospodării, cu efectuarea unor plăți obligatorii, determinate de situația locativă, de condițiile de locuit, de nevoile de deplasare spre și de la locul de muncă sau studiu, de starea sănătății unor membri ai familiei, etc. Capacitatea unei gospodării de a susține economic toate aceste cheltuieli constituie un factor decisiv al menținerii statutului său de integrare socioeconomică normală.*

În general, în perioada tranziției, ponderea cheltuielilor pentru plata serviciilor s-a menținut la un nivel relativ scăzut per total gospodării, ca urmare a cuantumului relativ scăzut al veniturilor reale ale populației. Aceste ponderi au atins valori ceva mai ridicate (peste 20%) începând din anul 2001, dar nu ca urmare a creșterii nivelului real al veniturilor populației, ci din cauza creșterii accentuate a tarifelor la serviciile considerate de strictă necesitate pentru orice model de consum modern.

Între diversele categorii socioocupaționale s-au conturat însă diferențe mari între ponderile cheltuielilor pentru asemenea servicii (tabelul nr.4), diferențe vizibile în special pe axa țărani – patroni (8,6% respectiv 28,8%, în anul 2002). Dincolo de raporturile cheltuielilor relative, valorile absolute situează și ele gospodăriile de patroni pe primul loc la consumul de servicii (tabelul nr.16).

Tabelul nr. 16

Nivelul și structura cheltuielilor pentru servicii, după statutul ocupațional al capului gospodăriei, în anul 2002

	Total gospodării	Gospodării de:					
		Salariați	Patroni	Lucrători pe cont propriu în activități neagricole	Agricultori	Șomeri	Pensionari
1	2	3	4	5	6	7	8
Total cheltuieli, mii lei lunar pe o gospodărie	1048,8	1641,2	2809,1	1056,1	318,4	819,8	781,3
din care, în %, pentru:							
Servicii legate de locuință	54,9	53,5	42,7	50,4	48,7	57,8	58,3
– energie electrică	19,1	16,8	15,9	20,0	37,3	20,8	21,1
– apă, canal, și servicii comunale	12,3	13,3	9,3	8,7	2,6	13,4	12,2

1	2	3	4	5	6	7	8
Servicii de sănătate	2,7	1,8	2,7	1,9	2,4	2,2	4,1
Servicii de transport	7,8	7,8	4,1	6,2	13,6	8,7	7,6
Servicii de telefonie	18,1	19,5	31,5	21,6	11,9	16,6	15,7
Abonamente radio - TV	6,3	5,8	3,6	5,3	8,6	6,4	7,3
Servicii de educație	3,2	4,0	6,3	3,5	1,8	3,4	1,8
Servicii turistice	1,4	2,0	3,5	4,5	2,2	*)	0,4

*) sub 0,05

Sursa: *Coordonate ale nivelului de trai în România. Veniturile și consumul populației în anul 2002*, INS, 2003, p.72.

Mediul de rezidență disociază net atât volumul, cât și ierarhia cheltuielilor populației pentru servicii. Acest fapt este vizibil și în cadrul *analizei pe ocupații* a cheltuielilor pentru servicii. Observăm că salariații alocă cele mai ridicate sume pentru achitarea serviciilor legate de locuință și a celor de telefonie, în timp ce agricultorii alocă cele mai mari sume pentru achitarea serviciilor legate de locuință și a celor de transport.

De asemenea, *gradul de instruire a capului gospodăriei* constituie un criteriu de diferențiere a cheltuielilor medii lunare pentru plata serviciilor. În gospodăriile conduse de persoane cu studii superioare, în anul 2002, aceste cheltuieli au fost de 6,7 ori mai mari decât în gospodăriile în care capul gospodăriei are studii primare (*Coordonate ale nivelului de trai în România, INS, 2003*).

Analiza pe *decile* a cheltuielilor pentru plata serviciilor relevă cel mai bine corelația dintre mărimea cheltuielilor pentru plata serviciilor și venituri. Raportul între cheltuielile medii lunare pe o gospodărie din decila zece și decila întâi a fost, în anul 2002, de 9,5 /1. Decalajele cele mai mari s-au manifestat la acele servicii pentru care accesul s-a solicitat în funcție de mărimea veniturilor, dar și în funcție de existența unor infrastructuri specifice. De exemplu, raportul între cheltuielile medii lunare pentru serviciile legate de locuință care revin pe o gospodărie din D 10 și D 1 a fost de 8,2 /1; în cazul serviciilor pentru apă, canalizare, salubritate și servicii comunale, acest raport a fost de 17,4 /1 (*INS, 2003, Coordonate ale nivelului de trai în România, veniturilor și consumului populației în anul 2002, p. 74 INS, 2003*).

Cheltuielile pentru *serviciile de transport* diferențiază mai puțin diverse tipuri de gospodării decât alte trebuințe. În anul 2002 s-a dovedit că cel mai mult au cheltuit pe transport gospodăriile de salariați, iar cel mai puțin, cele de agricultori – raportul fiind de 3/1.

În intervalul 1989–1999 a avut loc o scădere continuă (cu aproximativ 45%) a numărului de pasageri transportați, de la 4517,6 milioane la 2492,5 milioane. După anul 1999, numărul pasagerilor transportați a crescut foarte puțin, atingând

cifra de 2562,2 milioane, în anul 2001 (*Economia românească, 12 ani de tranziție p. 49 INS, 2002*). O asemenea evoluție semnifică o scădere masivă a mobilității spațiale a populației care, parțial, poate fi explicată prin creșterea continuă a costurilor serviciilor de transport, din 1990 până în prezent.

În prezent, cheltuielile pentru *serviciile telefonice* ocupă locul secund ca volum și pondere în totalul cheltuielilor pentru servicii, pentru aproape toate tipurile de gospodării, dar în special pentru patroni și salariați. La acest capitol în anul 2002, patronii plăteau de 23 ori mai mult decât gospodăriile de agricultori, de 7,2 ori mai mult decât gospodăriile de pensionari, de 6,5 ori mai mult decât cele de șomeri și de 2,8 ori mai mult decât cele de salariați (*Coordonate ale nivelului de trai în România. Veniturile și consumul populației în anul 2002 p. 72 INS, 2003*).

Observând structura cheltuielilor medii pe o gospodărie în țările central și est-europene, în intervalul 1996–2002 remarcăm că românii au cheltuit, în cifre relative, cel mai puțin pentru activități recreative, cultură și educație (între 2,5 și 4,7% procente) spre deosebire de R. Cehă, de exemplu, care a alocat sistematic în acest scop, peste 10% din cheltuielile totale de consum (tabelul nr. 6).

4. IMPACTUL SOCIAL DIFERENȚIAT AL CREȘTERII CHELTUIELILOR UTILITĂȚILOR PUBLICE ASUPRA CONSUMULUI POPULAȚIEI

4.1. Diferențierea cheltuielilor pentru întreținerea locuinței

În anul 2002, serviciile legate de locuință au constituit cea mai importantă destinație a cheltuielilor de natura serviciilor pentru toate categoriile de gospodării (peste 50% din total, în cazul gospodăriilor de salariați, șomeri, pensionari, lucrători pe cont propriu).

Mediul rezidențial diferențiază net cheltuielile populației legate de locuință.

Pentru gospodăriile din urban, principalele capitole de cheltuieli legate de locuință sunt cele pentru energie termică, gaze naturale, energie electrică, apă, canalizare, salubritate, servicii comunale, alte servicii și cheltuieli pentru locuință.

Pentru *gospodăriile din mediul rural*, ponderea cea mai mare a serviciilor legate de locuință o dețin *cheltuielile pentru plata energiei electrice*. În anul 2002, costul energiei electrice a reprezentat 76,6% din cheltuielile acestora legate de locuință.

Gospodăriile de patroni au înregistrat, în anul 2002, la acest capitol, cheltuieli cu 36,7% mai mari decât cele de salariați și de 7,7 ori mai mari decât cele de agricultori.

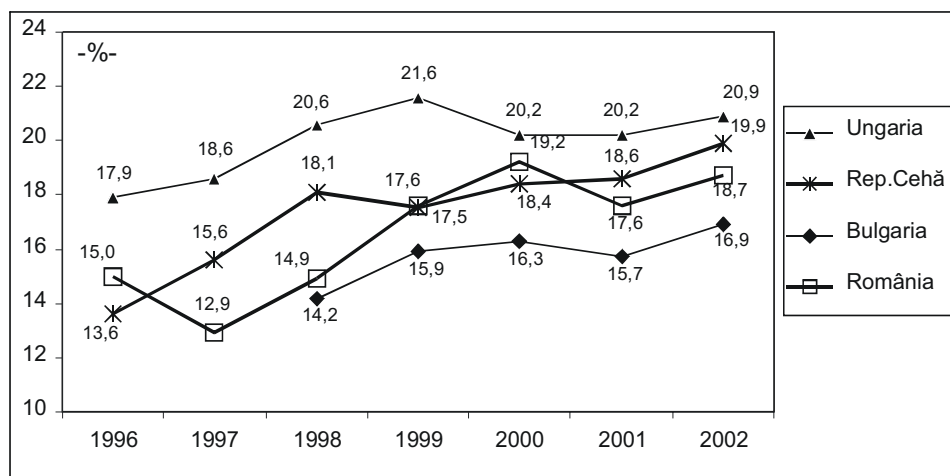
Începând din anul 1997 și până în anul 2002 se remarcă ascendența deosebită pentru România a graficului cheltuielilor de întreținere a locuinței, apă, electricitate și alți combustibili (peste 19% din totalul cheltuielilor de consum, în anul 2000). Singura populație din zona central și est-europeană care, în intervalul respectiv, pare să fi plătit – în cifre relative – mai mult decât românii, este cea din Ungaria (pondere maximă 21,6% din cheltuielile totale de consum, în anul 1999) (graficul nr. 2).

După cum se știe însă, acest tip de consum exprimă într-o proporție mai ridicată trebuințele populației din mediul urban – îndeosebi ale rezidenților la bloc – și mai puțin trebuințele populației rurale. Or, în anul 2000, ponderea populației urbane în totalul populației în Ungaria era de 63,6%, în timp ce în România, aceasta era de 54,6% (CESTAT, *Buletin statistic, nr. 4/2001, INS, p. 9*). Așadar, indicatorul aferent Ungariei realizează o medie ponderată între valori extreme relativ ridicate, dar mai apropiate decât cele privind România.

În anul 2002, în zonele urbane din România, cheltuielile medii pentru serviciile legate de locuință au fost de 4,3 ori mai mari decât în rural. *Aceasta indică o probabilitate destul de ridicată, ca populația urbană din România să fi*

plătit, în fapt, o pondere foarte apropiată din veniturile sale, pentru acest capitol, de cea a populației urbane din Ungaria, și în anii 1999-2001.

Graficul nr. 2
Ponderea cheltuielilor pentru întreținerea locuinței, apă, electricitate și alți combustibili în cheltuielile totale de consum, pentru Rep. Cehă, Ungaria, România și Bulgaria, în intervalul 1996-2002

Sursa: CANSTAT, Buletin statistic nr. 4/2002, 1/2003, INS.
 CESTAT, Buletin statistic nr.3/1998, INS.

În primul trimestru al anului 2003, cheltuielile gospodăriilor românești pentru întreținerea locuinței au fost următoarele (tabelul nr.17 a, b și c):

Tabelul nr.17
Ponderea cheltuielilor de întreținere a locuinței, în totalul cheltuielilor de consum, pe categorii de gospodării ocupaționale

a)

COD COICOP ¹⁾	Total gospodării	din care, gospodării de:			
		Salariați	Agricultori	Șomeri	Pensionari
Locuință, apă, electricitate, gaze și alți combustibili	18,1	19,0	8,3	18,4	19,0

Notă: ¹⁾ Clasificarea consumului individual pe destinații (COICOP) conform metodologiei EUROSTAT.

Sursa: Veniturile și consumul populației în trimestrul I, INS, 2003, p.23.

Ponderea cheltuielilor de întreținere a locuinței, în totalul cheltuielilor de consum, pe medii

b)

COD COICOP	Total gospodării	Gospodării din:	
		Urban	Rural
Locuință, apă, electricitate, gaze și alți combustibili	18,1	22,6	10,9

Sursa: *Veniturile și consumul populației în trimestrul I, INS, 2003, p.23.*

Ponderea cheltuielilor de întreținere a locuinței, în totalul cheltuielilor de consum, pe regiuni statistice

c)

COD COICOP	Regiuni statistice:							
	Nord- Est	Sud- Est	Sud	Sud- Vest	Vest	Nord- Vest	Centru	București
Locuință, apă, electricitate, gaze și alți combustibili	16,1	17,7	15,8	13,9	17,6	17,4	20,1	27,1

Sursa: *Veniturile și consumul populației în trimestrul I, INS, 2003, p.23.*

.Din tabelul nr. 17 c) rezultă că regiunile geografice mai puternic afectate de creșterea prețurilor utilităților publice, în iarna 2002 - 2003, au fost Bucureștiul, zona centrală și zona de sud-est.

În anii 2001, 2002 și primul trimestru al anului 2003, ponderea cheltuielilor pentru întreținerea locuinței în totalul cheltuielilor de consum, a scăzut ușor în cazul României, de la 19,2 % în anul 2000, la 17,6 %, 18,7% și respectiv 18,1%, în condițiile în care, în intervalul menționat, a avut loc o creștere masivă a prețurilor utilităților publice (tabelul nr. 18).

Tabelul nr. 18

**Evoluția prețurilor unor utilități publice în intervalul
decembrie 1996 - iulie 2002**

Utilități publice	Pret unitar (lei)	Decembrie 1996	Decembrie 2000	Iulie 2002
Energie electrică		73/kwh	1146/kwh(mediu)	2000/kwh(mediu)
Energie termică		21800/gcal	350000/gcal	800000/ gcal
Gaze naturale		63/mc	1500/mc	2751,375/mc
Benzină Premium		990/l	13400/l	21700/l
Motorină		680/l	12000/l	16000/l
Apă potabilă		500/mc	6600/mc	7000/ mc

Surse: *Buletine informative de prețuri, 1996 – 2002, INS.*

Fenomenul respectiv exprimă însă o rezultantă a tendinței masive de decuplare a populației de la sistemele centralizate de contorizare a consumului de

utilități și chiar de la sistemul de furnizare a acestora, pe fondul creșterii prețurilor utilităților publice.

O asemenea evoluție a prețurilor utilităților publice precum și evoluțiile economice aberante ale sistemului centralizat de termoficare, moștenit cu toate tarele sale de la vechiul sistem socialist, au determinat *un recul puternic al toleranței populației față de ideea de colectivism în consum* și față de suportarea stoică a costurilor fraudei și ineficienței tehnologice. Astfel a avut loc, o schimbare importantă în cadrul modelului de consum al populației urbane rezidente la bloc, în sensul reconsiderării condițiilor de racordare a apartamentelor la rețelele de distribuție colectivă a utilităților publice.

4.2. Efectele sociale ale datoriilor la plata întreținerii locuinței

În iarna dintre anii 2002-2003, populația din România care locuiește la bloc a trăit cea mai dificilă iarnă din perioada tranziției, din perspectiva acumulării datoriilor la plata întreținerii locuinței. Cheltuielile totale de întreținere ale rezidenților la bloc au depășit chiar și cele mai pesimiste previziuni anterioare.

În anul 2002, regiile de termoficare au inițiat distribuția agentului termic la sfârșitul lunii octombrie, dar prețul de facturare a acestuia avea să fie cu 40 % mai mare decât în iarna anterioară (800.000 lei/gigacalorie). Aceeași cantitate de energie termică a fost facturată în anul 2001 cu 575.000 lei, iar în anul 2000, cu 350.000 lei.

În București, în luna decembrie 2002, prețul mediu pentru încălzirea unui apartament cu trei camere (16,25 mp – suprafață echivalentă termic). a fost de 1.787.500 lei. Dacă un astfel de apartament a fost locuit de patru persoane, acestea au consumat și apă caldă în valoare de cca 900.000 lei.

Așadar, prețul mediu în luna decembrie 2002, pentru un apartament de trei camere, locuit de patru persoane, a fost de 2.687.500 lei (cifre furnizate de Regia de Termoficare București, ca reprezentând media consumurilor contorizate și necontorizate - Libertatea, 21 aprilie 2003).

Dacă avem în vedere că în anul 2002, *două salarii minime nete, plus alocația pentru doi copii*, nu depășeau 2.856.000 lei, înțelegem contextul în care costul întreținerii unei locuințe la bloc a produs o criză a locuirii de mari proporții, în iarna anilor 2002-2003.

O astfel de familie de 4 persoane (2 adulți salariați la nivelul minim pe economia națională, cu 2 copii) a fost pusă lunar în fața unei dificile opțiuni “ *Ce facem, cumpărăm de mâncare pentru copii sau plătim întreținerea?* “ La alte opțiuni nici nu s-au putut gândi. Să nu uităm însă că ***au existat și proprietari de locuințe cu venituri mult mai mici decât cele ale familiei sus-menționate: pensionarii cu pensii mici, familiile de șomeri, familiile de studenți, alte familii sărace, fără venituri permanente etc.***

Ajutoarele bănești acordate pentru încălzirea locuinței, în iarna 2002-2003, au avut următoarele cuantumuri (tabelele nr. 19 și 20):

Tabelul nr. 19

**Ajutoare bănești acordate pentru plata încălzirii locuinței cu gaze,
în iarna 2002-2003**

Venitul mediu lunar pe membru de familie (lei)	Cuquantumul ajutorului lunar în perioada sezonului rece
a. Până la 1.053.000	550.000
b. 1.053.001 - 1.287.000	330.000
c. 1.287.001 - 1.638.000	165.000

Sursa: *Libertatea nr. 3875, 21 februarie 2003.*

Tabelul nr. 20

**Ajutoare bănești pentru plata întreținerii locuinței, acordate în funcție de
venitul pe membru de familie, în iarna 2002-2003**

Venitul mediu lunar pe membru de familie (lei)	Cuquantumul ajutorului lunar în:	
	Perioada sezonului rece	Tranșe egale pe 12 luni
a. Până la 750.000*	1.656.000	690.000
b. 750.001 - 1.000.000	1.080.000	450.000
c. 1.000.001 - 1.250.000	720.000	300.000
d. 1.250.001 - 1.500.000	480.000	200.000
e. 1.500.001 - 1.750.000	360.000	150.000
f. 1.750.001 - 2.106.000	240.000	100.000

* Pentru familii și persoane singure, cu venituri de până la 750.000 lei/lună, beneficiare de ajutor social, ajutorul pentru încălzirea locuinței se majorează cu 20%, fără a depăși cheltuielile cu încălzirea și apa caldă menajeră.

Sursa: *Libertatea nr. 3875, 21 februarie 2003.*

Din tabelele nr. 19 și nr. 20 observăm că veniturile limită realizate de populația eligibilă pentru acordarea ajutoarelor bănești pentru încălzire au fost deosebit de scăzute. Ca urmare, numeroase categorii de consumatori, care trăiesc în condiții de sărăcie, au rămas în afara acestei rețele de asistență socială, ceea ce a mărit rândurile celor care au acumulat datorii consistente la întreținere.

Primăriile au inițiat o anchetă pentru a estima numărul restanțierilor, precum și cauzele acumulării datoriilor în fiecare caz în parte. În primăvara anului 2003, o treime dintre rezidenții la bloc din București (peste 200.000 de familii) aveau datorii mari la întreținere. Concluziile anchetei respective relevă și că, peste 80.000 familii nu aveau nici o șansă ca, din veniturile proprii, să-și achite datoriile la întreținere în viitor.

Istoria acumulării unor restanțe la plata întreținerii locuințelor la bloc este însă mai veche de iarna 2002-2003.

Conform datelor furnizate de către Romgaz, din cele 9922 de asociații de locatari din București, în luna iunie a anului 2002, mai mult de jumătate (5416) aveau restanțe la plata întreținerii, pentru perioade între o lună și un an. În ceea ce privește nivelul acestor datorii, acestea ajungeau, în unele cazuri, la zeci de milioane de lei.

Acumularea de datorii la plata întreținerii locuinței reprezintă pentru multe familii, echivalentul venitului acestora pe câțiva ani. Aceasta face practic imposibilă rezolvarea acestei situații prin mijloace proprii familiilor respective și determină, în multe cazuri, efecte sociale dramatice, culminând cu pierderea locuinței.

Pe de altă parte, acumularea unor astfel de datorii nu-i afectează doar pe "datornici", ci și pe cei care, deși nu au datorii la întreținere, se văd în situația de a nu mai beneficia de anumite utilități publice, deoarece distribuitorii au deconectat forțat de la rețeaua de consum în comun, blocurile cu datorii mari. Ca urmare, aceștia din urmă sunt nevoiți să apeleze la alte surse de încălzire a locuinței.

Conflictul de interese dintre cei care plătesc în mod regulat întreținerea și restanțieri constituie unul dintre factorii care configurează atitudinea majorității populației față de cei din urmă. Pe lângă cei care se află în imposibilitate de a-și achita datoriile la întreținere există și oameni care sunt pur și simplu "rău platnici", deși și-ar putea permite să-și plătească datoriile. La nivelul vecinilor de scară însă, este mai greu de disociat între un "rău platnic" și un "om aflat în incapacitate reală de a plăti".

La nivel național, creșterea datoriilor la plata utilităților publice a determinat sistarea distribuției de energie termică în mai multe localități.

Potrivit datelor, furnizate de Institutul Național de Statistică, într-o perioadă de doi ani, (începutul anului 1999 și sfârșitul anului 2000), nu s-a mai distribuit energie termică în 11 orașe, precum Oțelul Roșu, Rovinari, Borsec, Vălenii de Munte, Strehaia, Călan, Hațeg, Slatina ș.a, această listă continuând să se îmbogățească în ultimii ani.

Dinamica prețurilor utilităților publice a avut un pronunțat trend ascendent începând cu anul 1997. O parte din explicația acestei "explozii întârziate" a prețurilor vizează faptul că anumite tarife la utilitățile publice au fost menținute de către stat o bună perioadă de timp, la nivele mai scăzute.

La mijlocul anului 1996, cu toate că dolarul ajunsese la aproape 2.000 de lei și avuseseră loc mai multe etape de liberalizare a prețurilor, prețurile utilităților publice erau ținute încă sub control de către stat. Gazele naturale se scumpiseră totuși de 115 ori față de 1990, energia electrică de 124 de ori, energia termică de 98 de ori, iar impulsul telefonic de 40 de ori. O dată cu aplicarea unor politici de liberalizare a prețurilor și în acest domeniu, ritmul de creștere a acestora a creat un impact major asupra populației, în special asupra celor cu venituri mici.

Creșterea ponderii așa-numitelor «costuri fixe» în economia cheltuielilor gospodăriilor a produs efecte socioeconomice diferențiate, în funcție de contextele diferite configurate de factorii global-structurali sau individual-situaționali.

O primă diferențiere importantă în ceea ce privește impactul social al creșterii accelerate a prețurilor utilităților publice a fost în funcție de mediul de rezidență. Mediul rural, caracterizat, în general, printr-o mai slabă dezvoltare a

infrastructurii așezărilor umane și condiții de locuit cu un grad mai redus de modernitate a resimțit într-o măsură mai mică șocul creșterii prețurilor la servicii, de care beneficiază într-o măsură mult mai redusă.

În ceea ce privește populația majoritară (salariații/pensionarii cu salarii/pensii în jurul sau sub salariul minim pe economie) aceștia au fost afectați puternic și tot mai acut, prin precarizarea mijloacelor lor economice. Potențialul lor de lichidare a restanțelor acumulate la diverse plăți obligatorii, precum și capacitatea lor de a rezolva și alte diverse probleme economice iminente (plătirea unor taxe, impozite, penalizări etc.) au fost serios diminuate.

Cât despre acestea, cheltuielile cu plata întreținerii, în lunile de iarnă ajung să egaleze sau chiar să depășească suma tuturor veniturilor unei gospodării aflate în situație de precaritate economică. În caz de insolvență extremă, fenomenele de excluziune socială se acutizează - se produce deconectarea gospodăriei de la rețeaua centralizată de distribuție a utilităților publice, ori - în extremis - proprietarii cu datorii mari la întreținere sunt expulzați din locuințe.

4.3. Microstrategii de răspuns ale populației față de criza sistemului centralizat de distribuție a utilităților publice

Reflexul general al populației, confruntate cu perspectiva acumulării unor datorii mari la întreținere, a fost acela de a se debransa din proprie inițiativă, de la rețeaua centralizată de furnizare a utilităților publice.

În luna octombrie 2003, la nivel național, mai mult de un sfert dintre consumatori fuseseră deja deconectați, în pofida tuturor piedicilor și dificultăților de ordin birocratic și economic cu care s-au confruntat cei în cauză. În județul Vaslui, de exemplu, aproximativ jumătate din populație s-a debransat, chiar dacă nu toți cei aflați în această situație au reușit să-și monteze microcentrale de apartament.

Dificultățile de ordin birocratic asociate operațiunilor de debransare/contorizare individuală au fost și sunt încă nenumărate, deoarece există mulți factori interesați ca sistemul centralizat de distribuție să reziste tendințelor de decuplare.

Primele interesate în acest sens sunt chiar regiile de distribuție a utilităților, în special cei care le conduc și beneficiază, implicit, de profiturile uriașe ce se acumulează la aceste regii.

Apoi, sunt interesați acei consumatori care, din motive economice, nu își pot contoriza individual consumul de utilități, deoarece cu cât cei care se debransează de la contorizarea colectivă sunt mai mulți, cu atât pierderile de utilități de pe rețele, suportate de către ei, vor fi mai mari.

Exacerbarea unor asemenea situații a generat nenumărate apariții în presa națională a unor titluri de genul: *“Debransații, acuzați că fură căldura vecinilor”* etc.

Situații aberante în acest sens au apărut în aproape toate orașele țării. În Buzău, de exemplu, cererile de debransare au atins cifre record. Cu toate acestea, o vreme, locatarii blocurilor din Buzău nu au primit aprobarea de a se debransa decât dacă puteau face dovada că își vor monta centrale de apartament

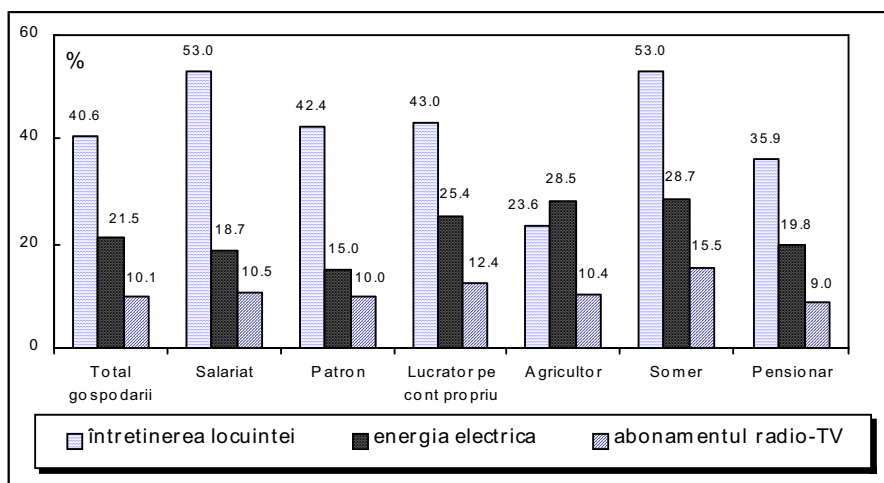
sau convectoare. Regia locală (RAM Buzău) a căutat să pună stavilă avalanșei de cereri de debranșare prin elaborarea unui regulament, aprobat de consiliul local, prin care se condiționa debranșarea, de folosirea unor surse alternative de încălzire a locuințelor debranșate. Cu toate acestea, din cele 34.000 de apartamente din Buzău, 5.500 de proprietari au renunțat deja la serviciile regiei deși nu toți și-au montat surse de încălzire alternative. Din data de 30 aprilie 2003 s-au înregistrat alte mii (peste 2.500) de cereri în acest sens.

Învinși de calvarul birocrăției românești, mulți au renunțat pe drum, dar și mai mulți sunt cei care nu au renunțat. Dincolo de acest calvar, intervin însă și costurile economice relativ ridicate ale debranșării și – în cazurile fericite – ale montării unei centrale de apartament. Prețul unei asemenea operațiuni se ridică la mai multe zeci de milioane de lei (în funcție de mărimea apartamentului, marca centralei etc.). Astfel de costuri nu sunt prevăzute însă, în bugetele familiale ale celor cu venituri în jurul a unu-două salarii minime pe economie, iar masa socială a acestor categorii de populație este și în prezent, deosebit de consistentă.

În anul 2002, distribuția gospodăriilor care nu puteau face față cheltuielilor de consum și mai ales nu puteau achita consumul de utilități era cum este prezentată în graficul nr. 3.

Graficul nr. 3

Distribuția gospodăriilor care nu au putut face față cheltuielilor și nu au putut plăti consumul de utilități, în anul 2002

Sursa: *Coordonate ale nivelului de trai în România. Veniturile și consumul populației în 2002. INS, 2003, p. 44.*

Observăm că ponderea gospodăriilor de salariați care nu și-au putut achita cheltuielile de întreținere a fost egală cu aceea a gospodăriilor de șomeri (!). De asemenea, remarcăm faptul că în rândurile patronilor și lucrătorilor pe cont propriu se află mai multe gospodării care nu-și pot achita cheltuielile de întreținere, decât în rândurile pensionarilor.

4.4. Situația în iarna 2003 - 2004

În luna septembrie 2003, Guvernul României a aprobat cuantumul ajutoarelor pentru căldură aferente sezonului 2003 - 2004. Față de cifrele anunțate inițial de Ministerul Muncii, ajutoarele pentru încălzire în sistem centralizat au suferit o diminuare de 10%. Astfel, rezidenții care vor solicita ajutorul doar pentru cele cinci luni ale sezonului rece vor primi de la 1.656.000 lei la 240.000 lei, pentru un venit mediu net pe familie cuprins între 880.000 lei și 2.460.000 lei. Dacă rezidenții optează pentru a primi ajutorul în fiecare lună a anului, cuantumul ajutorului va fi cuprins 670.000 lei și 100.000 lei lunar.

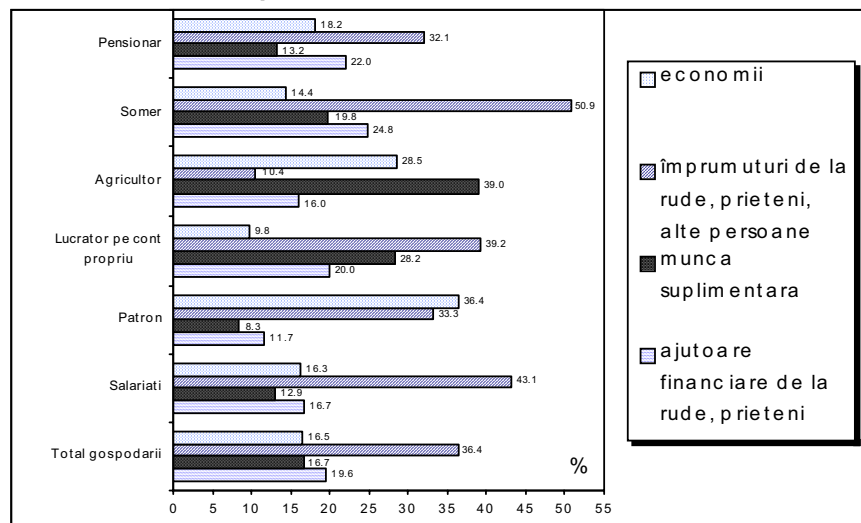
În ianuarie 2003, salariul minim pe economia națională a crescut de la 1.218.000 lei la 2.175.000 lei, iar alocația pentru copii a crescut de la 180.000 lei la 210.000 lei (pentru primul copil) și de la 240.000 lei la 270.000 lei (pentru al doilea copil).

Așadar, în anul 2003, pentru familia de patru persoane, veniturile care se cumulează, în cazul existenței unui singur salariu la nivelul minim pe economie, plus două alocații pentru copii, au fost în sumă de 2.655.000 lei. Deci, o astfel de familie a trebuit să achite cheltuieli de întreținere a locuinței, care au depășit cu mult cuantumul total al veniturilor sale, având în vedere că în iarna 2002 - 2003 acestea au fost de 2.687.500 lei. În astfel de condiții, o familie de acest tip a avut dreptul la un ajutor social de numai 1.656.000 lei.

Numeroase gospodării au inițiat totuși, diverse microstrategii economice, în vederea acoperirii cheltuielilor obligatorii (graficul nr.4).

Graficul nr. 4

Ponderea gospodăriilor care au apelat la alte surse de venituri pentru acoperirea cheltuielilor, în anul 2002

Sursa: Coordonate ale nivelului de trai în România. Veniturile și consumul populației în 2002. INS, 2003, p. 44.

Din graficul nr.4 observăm că cele mai frecvente microstrategii de acoperire a cheltuielilor de consum vizează împrumutarea unor sume de bani de la rude, prieteni, alte persoane. Între cei mai reticenți față de această microstrategie se numără agricultorii, pe de o parte, ca urmare a configurației diferite a cheltuielilor obligatorii pentru gospodăria țărănească, comparativ cu cea din urban, dar și pentru că agricultorii, în general dispun de venituri bănești mai puține și pot returna mai greu un eventual împrumut. În scopul depășirii unor dificultăți economice, această categorie socială se bazează însă, în cea mai ridicată măsură, pe prestarea unei munci suplimentare.

Din anchetele sociale realizate în cadrul ICCV în anul 2003, rezultă că, între strategiile populației de a face față dificultăților economice, împrumutul pe termen scurt, "până la salariu", deși, în general, nu este o soluție foarte agreată, "fiindcă banii trebuie dați înapoi", pare a fi totuși o soluție considerată mult mai dezirabilă în comparație cu soluția "vânzării de lucruri din casă". Oamenii sunt conștienți de faptul că în condițiile actualei evoluții a puterii de cumpărare a veniturilor, pierderea oricărui obiect ce aparține gospodăriei face ca înlocuirea lui să fie practic aproape imposibilă.

"Nu vând obiecte din casă, că dacă am vândut un scaun știu că nu mai pot să-l cumpăr la loc" (muncitor calificat, 56 de ani, Iași)

"Nu am apelat la o astfel de soluție, deși recunosc că mi-a trecut prin minte de câteva ori" (muncitor calificat, 35 de ani, Iași).

O dată consumate resursele realizate prin acumulări anterioare, în vederea acoperirii deficitului perioadei actuale, acest deficit va crește sistematic, grevând asupra viitorului acestor familii.

Creșterea accentuată a unor "costuri fixe", precum cele cu întreținerea locuinței, în condițiile menținerii aceluiași model de consum de către membrii unei gospodării, creează deficite care pot fi acoperite fie din acumulări ale perioadelor anterioare, fie prin sporirea veniturilor, fie prin împrumuturi. În mod logic, pentru familiile care nu au acces la nici una dintre aceste soluții, ceea ce se va modifica va fi modelul de consum. Această modificare va fi întotdeauna în sensul diminuării calității vieții, ceea ce va accentua procesul de dezintegrare socială la care asistăm în prezent. În condițiile în care, după cum am arătat, numeroase familii de salariați se află din punct de vedere al consumului, undeva sub pragul minimului decent de viață, schimbarea modelelor de consum ale familiilor respective poate avea consecințe doar în sensul diminuării standardului de viață.

O soluție destul de frecventă de rezolvare, pe termen scurt, a problemelor financiare, este și *apelarea la casele de amanet*. Chiar dacă, în general, aceasta nu este considerată, o opțiune dezirabilă, ea implicând unele rețineri vizând printre altele și stigma socială, există unele aspecte care indică folosirea sa, în mod curent, de către salariații cu salarii mici.

Între aspectele sus menționate se remarcă *explozia numărului de case de amanet*, în special în orașele mari. În Iași, de exemplu, într-unul din cartierele cele mai sărace, cartierul Dacia, există mai mult de 30 de case de amanet, pe o suprafață mai mică de 5 km pătrați.

Siguranța intrării în veniturile gospodăriei a unui anume venit, la o dată fixă, face posibilă o planificare a împrumutului în regim de amanet, care să nu ducă totuși la pierderea obiectelor amanetate.

“Nu prea rămâne aur la vânzare. Faptul că nu rămâne aur la vânzare, înseamnă că ei îl scot, pentru că iau salariul, iar peste un timp, vin și aduc din nou aceleași obiecte. Avem aceiași clienți cu aceleași obiecte pe care nici nu le mai cântărim că le știm pe de rost. Aicea mi se pare mai mare jalea, nu faptul că vin aici, că se mai întâmplă oricărui să rămână fără bani. Atâta vreme cât nu rămâne aurul la vânzare... oamenii mai mult prelungesc decât scot. Oamenii care vin aicea să cumpere aur, nu înțeleg de ce nu este aur la vânzare. Din cauza asta, că cei care îl depun sunt foarte săraci și nu pot să-și permită să lase aurul la vânzare. Sunt persoane care au aur și de un an de zile și l-au cumpărat până acuma de trei-patru ori. ...Ei preferă să nu piardă obiectele, (..) vin mulți salariați, (...) noi deja știm când plătim datoriile la stat, că știm când sunt zile de salariu și ne intră cei mai mulți bani. Când iau salariul, vin întâi aici să nu-și piardă aurul ...”(patroană Casa de amanet, cartier Dacia, Iași)

Faptul că oamenii preferă să plătească sume, de multe ori importante pentru bugetul lor, decât să-și piardă aurul, este și un indicator al valorii simbolice a acestor obiecte, care oferă proprietarilor iluzia păstrării unei anumite independențe și a unei anume siguranțe în privința existenței unei soluții în caz de apariție a unor nevoi neașteptate.

Un alt tip de împrumut practicat de gospodăriile de salariați este așa-numita *cumpărare pe datorie sau “pe caiet”, în special alimente*. Cei împrumutați sunt cu precădere cei considerați solvabili într-un termen previzibil, mai cu seamă salariații și pensionarii. Aceasta este o practică prezentă, în general în comunitățile rurale, dar și în comunități urbane, de exemplu: grupurile de case din cartierul Colentina, din București; sau populația din blocurile care își face cumpăraturile de la același magazin alimentar, aflat, în general, chiar la parterul unuia dintre aceste blocuri; în Iași, în cartierele Dacia și Alexandru unde oamenii, în general, se cunosc între ei, iar controlul social, ca o posibilă garanție a plății datoriilor, este mai puternic.

Între microstrategiile de supraviețuire economică ale unor familii se numără și *exploatarea unui lot de teren propriu sau ajutorul bănesc trimis din străinătate*, în special de către copiii sau soții plecați la muncă în Europa de Vest, cu contract de muncă legal sau nelegalizat. Există zone în țară în care munca la negru în străinătate pare a fi o practică curentă, semiformalizată, prin crearea unor adevărate rețele de traficanti de forță de muncă. Este semnificativ faptul că aproape toți cei intervievați în anul 2003, (la Iași, de exemplu) au identificat munca la negru, în special în Italia, ca pe o practică curentă, fenomenul fiind estimat ca unul de masă. Chiar dacă, în general, nu salariații care au în România un loc de muncă pe piața formală a muncii, sunt cei care pleacă să muncească la negru, acest tip de angajament este identificat de aceștia ca una dintre soluțiile cele mai viabile de rezolvare a situațiilor de precaritate economică a familiilor lor.

O soluție mai radicală, în general, “aleasă” în cazuri de forță majoră, este și aceea a *migrației din urban în rural*. Acest “traseu” cunoaște, în multe cazuri, și faze intermediare, precum *vinderea apartamentului din cauza acumulării de datorii*

la plata întreținerii și cumpărarea unuia mai ieftin, din banii rămași după plata acestor datorii. Acest tip de soluție, până la un punct poate fi considerată o strategie de adaptare validă, atât în ceea ce privește mobilitatea imobiliară, cât și cea socială. Pe de altă parte, aceasta nu poate fi considerată o soluție, atâta timp cât *reprezintă un lanț de alegeri forțate*, fiecare asemenea alegere nouă fiind încă un pas spre precarizarea unei situații deja critice. O descriere foarte plastică a unui asemenea lanț de “alegeri” realizează un subiect dintre cei intervievați la Iași:

“Vindem apartamentul ca Păcală, din trei în două, din două în una, garsoniera o dăm pe o găscă și rămânem pe stradă “ (muncitor calificat, 56 de ani, Iași).

5. CE ESTE DE FĂCUT

În principiu, soluționarea globală a actualei crize a asigurării locuințelor cu utilități publice, în condiții de rentabilitate economică, nu poate fi gândită decât în contextul *relansării activității economice la nivel național* și al creșterii nivelului mediu al veniturilor populației.

Totuși, chiar și în actualul context socioeconomic național, situația economică precară în care se află categorii largi de rezidenți la bloc, poate fi considerată totuși pentru mulți, o conjunctură temporară. Aceasta înseamnă că bunăstarea familiilor respective poate fi oarecum elastică la creșteri ale PIB-ului. În acest sens, poate fi dat exemplul creșterii PIB-ului din anul 1996 când, la o mărire a acestuia cu 3,9%, au trecut peste pragul de sărăcie, în jur de 1,2 milioane de persoane, iar sărăcia s-a redus de la 25,7 % în 1995 la 19,85% (Teșliuc, Pop, Teșliuc, 2001, p.27).

Pe de altă parte însă, dacă precarizarea situației economice a populației va fi generată în continuare prin deficitul de politici economice și sociale în domeniile cheie ale economiei naționale și ale protecției sociale, atunci situația familiilor /gospodăriilor respective s-ar putea dovedi mai puțin sensibilă la creșterile PIB-ului, decât în urmă cu șapte ani.

Pentru viitorul mai îndepărtat se ridică însă problema menținerii/reformării pattern-ului alimentării /contorizării în comun a locuințelor cu utilități publice.

În condițiile menținerii rentabilității economice (și sociale) a sistemului centralizat de distribuție/contorizare a utilităților publice, la cote apropiate de cele actuale, trendul decuplării gospodăriilor de la contorizarea în comun va lua amploare. Chiar și cazurile de renunțare a unor gospodării la agentul termic oferit de actualele centrale termice urbane, pentru a trece pe încălzirea cu gaze naturale, ori la utilizarea unor surse alternative, nu numai că nu vor fi stopate, dar vor lua amploare mai mare. *Aceste tendințe se vor menține până când vor rămâne cuplate la contorizarea centralizată, doar acele gospodării care nu dispun de mijloacele necesare pentru o contorizare individuală a consumului ori pentru a se decupla de la încălzirea comună și a-și monta microcentrale de apartament – adică acele gospodării aflate și în prezent în sărăcie.* Acestea însă nu vor avea capacitatea economică de a-și achita, din veniturile realizate, cotele de întreținere a locuinței. Notele de plată vor fi totuși, din ce în ce mai mari, pe măsură ce numărul contribuabililor la finanțarea pierderilor din sistem (și, eventual a supraprofiturilor) va fi tot mai scăzut.

Într-o atare situație, dacă nu se va interveni de urgență în sensul rentabilizării economice a sistemului, banii publici vor merge sistematic, prin intermediul asistenței sociale (ca și în prezent, de altfel), spre suplinirea incapacității de plată a gospodăriilor sărace. Adică, nerentabilitatea sistemului centralizat de distribuție a utilităților publice va fi suportată nu doar de rezidenții la bloc, ci de toți contribuabilii la bugetul public (din care se deduce bugetul asistenței sociale).

Fără a fi pesimiști, apreciem că, în prezent, având în vedere inerția deosebită existentă în domeniul revizuirii tehnice și tehnologice a sistemului centralizat de distribuție a utilităților publice, o asemenea perspectivă de nedorit pare foarte probabilă.

Indiferent care vor fi tendințele la nivel macroeconomic în viitor, cert este că, procesul de deblocare a situației financiare a sistemului de distribuție a utilităților publice nu se poate face fără o reglementare realistă (adică ținând cont de toate implicațiile economice și sociale ale fiecărei decizii) a problemei datoriilor la plata întreținerii locuințelor. Între reglementările cheie care pot contribui la lansarea unui asemenea proces, menționăm:

- restructurarea regiilor autonome furnizoare de utilități publice, proces care ar trebui completat, acolo unde este posibil, cu spargerea monopolului acestora. Acesta pare a fi un subiect foarte sensibil asupra căruia chiar dacă o anumită voință politică a fost deseori exprimată, nu s-a dovedit destul de fermă pentru a se traduce în fapte. Asemenea decizie politică pare a fi pasul cel mai important în rezolvarea unei situații generatoare de dezechilibre economice grave în bugetul unei părți importante a gospodăriilor populației din țara noastră dar și în bugetul de stat prin intermediul costurilor asistenței sociale;
- creșterea, în continuare, a salariului minim pe economie și creșterea mai substanțială a pensiilor mici. Ar putea fi avută în vedere o creștere diferențiată a salariului minim în vederea compensării unor efecte diferențiate ale creșterii prețurilor, efecte resimțite cu precădere în mediul urban.

Să nu uităm că, România nu este doar o țară cu aspirații spre modernizare, ci și o țară europeană. Chiar dacă din diverse motive, lumea consumerismului vest-european va rămâne un vis perpetuu pentru consumatorii din țara noastră, aceștia nu vor înceta să aspire la realizările acelei lumi. În prezent, în România, chiar și o bună parte a populației sărace își autodefinește situația economică, drept o stare de nevoie mai mult sau mai puțin temporară, din care poate ieși printr-un simplu aport suplimentar de venituri. O asemenea convingere caracterizează de fapt cvasitotalitatea populației românești actuale, care își explică prezentul prin declinul temporar al economiei.

Bibliografie

- Chircă C.; Teșliuc E. D., 1999, *De la sărăcie la dezvoltarea rurală*, Banca Mondială, CNS.
- Drach M. 1990 - *La crise dans les pays de l'Est* La collection "Répčres", Editions La Decouverte, Paris, p.50-51, 18-19.
- Lhomel E. - *Roumanie: une économie grevé d'hypothèques*, în *Le Courrier des pays de l'Est* no. 305, avril, 1986.
- Stanciu M., *Structuri moderne ale consumului european*, Editura Genicod, 2001.

-
- Wagner, P., Chircă C., Zamfir C., Molnar M., Pârçiog S. (coordonatori) *Metode și tehnici de evaluare a sărăciei*, PNUD, Proiectul de prevenire și combatere a sărăciei, 1998.
- Anuarele statistice ale României, INS, 1990 - 2002.
- Buletine informative de prețuri, INS, 1996-2002.
- Buletine informative lunare, INS, 1990-2003.
- CANSTAT Buletin statistic, nr. 4, INS, 2002.
- CANSTAT Buletinul statistic nr.1, INS, 2003.
- CASPIS - *Planul Național Antisărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale*, iulie, Guvernul României, 2002.
- CESTAT Buletin statistic, nr. 1,3, INS, 1998.
- CESTAT Buletin statistic, nr. 4, INS, 2000.
- CESTAT Buletin statistic, nr. 4, INS, 2001.
- Coordonate ale nivelului de trai în România. Veniturile și consumul populației în anul 2002, INS, 2003.
- Economia românească, 12 ani de tranziție, INS, 2002.
- European Bank for Reconstruction and Development, *Transition Report*, 2000, p. 107.
- GALLUP - România, Barometrul de Gen, august 2000.
- Libertatea nr.3875, 21 februarie 2003.
- OMS, *Improving Health Outcomes of the Poor*, CMCS, Geneve, 2002.
- PNASPIS, *Revista de asistență socială* nr. 3, 2003.
- Raport național cu privire la problematica drogurilor, în anul 1999*, Brigada de Combatere a Crimei Organizate și Corupției, 2000, p.45 (preluare din CASPIS 2002, p.77).
- U.N., *World Resources*, 1994-1995, p.284, 285.
- Veniturile și consumul populației în trimestrul I 2003, INS, 2003.

Anexa nr. 1

Evoluția
raportului dintre veniturile familiilor de salariați constituite din 4 persoane - părinți + 2 copii
și nivelul minim de trai în mediul urban
 (luând în calcul două venituri salariale medii și minime nete precum și alocațiile pentru copii)

Anul	Octombrie:												Ianuarie	
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2003	2000	2003
1. Două venituri salariale medii nete la nivelul economiei naționale - lei	4.000	11.270	21.442	66.454	107.554	150.000	194.000	500.000	700.000	900.000	1.218.000	4.350.000		
2. Două salarii minime (nete) - lei	230	575	1.150	4.360	6.400	9.000	12.000	50.000	65.000	65.000	65.000	210.000		
3. Alocația pentru primul copil - lei	270	625	1.200	4.360	6.400	9.000	12.000	50.000	65.000	65.000	65.000	210.000		
4. Alocația pentru al doilea copil - lei	5.512	19.435	57.147	236.940	447.416	555.670	805.512	2.164.148	3.186.428	4.803.577	6.864.627	10.951.570		
5. Minimul de trai decent - lei	3.342	11.783	34.645	143.645	271.246	336.875	488.341	1.312.026	1.931.790	2.912.196	4.161.720	7.743.027		
6. Minimul de subsistență - lei	133,0	107,3	88,4	71,0	74,6	90,6	96,0	80,1	78,8	72,5	71,4	90,8		
1 + 3 + 4 / 5 (%)	219,3	176,9	145,8	117,1	123,0	149,4	158,3	132,2	130,0	119,6	117,8	128,4		
2 + 3 + 4 / 5 (%)	81,6	64,2	41,6	31,7	26,9	30,2	27,1	29,6	27,3	22,3	20,5	44,1		
2 + 3 + 4 / 6 (%)	134,6	105,8	68,7	52,3	44,4	44,6	44,6	48,8	45,0	36,7	33,8	62,4		

Sursa: prelucrări statistice pe baza *Buletinelor informative lunare ale INS, în perioada 1990-2003*

Evoluția

**raportului dintre veniturile familiilor de salariați constituite din 4 persoane - părinți + 2 copii
și nivelul minim de trai în mediul urban**

(luând în calcul un venit salarial mediu sau minim net, ale unei singure persoane, precum și alocațiile pentru copii)

Anul	Octombrie:												Ianuarie	
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2003	2003	
1. Venitul salarial mediu net la nivelul economiei naționale - lei	3.414	9.824	24.080	79.732	160.483	242.612	374.633	797.194	1.170.924	1.656.981	2.357.201	4.730.761		
2. Salariul minim (net) - lei	2.000	5.635	10.721	33.227	53.577	75.000	97.000	250.000	350.000	450.000	609.000	2.175.000		
3. Alocația pentru primul copil - lei	230	575	1.150	4.360	6.400	9.000	12.000	50.000	65.000	65.000	65.000	210.000		
4. Alocația pentru al doilea copil - lei	270	625	1.200	4.360	6.400	9.000	12.000	50.000	65.000	65.000	65.000	210.000		
5. Minimul de trai decent - lei	5.512	19.435	57.147	236.940	447.416	555.670	805.512	2.164.148	3.186.428	4.803.577	6.864.627	10.951.570		
6. Minimul de subzistență - lei	3.342	11.783	34.645	143.645	271.246	336.875	488.341	1.312.026	1.931.790	2.912.196	4.161.720	7.743.027		
1 + 3 + 4 / 5 (%)	71,9	56,7	46,2	37,3	38,7	46,9	49,5	43,3	42,1	38,0	37,1	47,6		
1 + 3 + 4 / 6 (%)	117,1	93,6	76,3	61,6	63,9	77,4	81,6	71,4	69,4	62,7	61,2	67,3		
2 + 3 + 4 / 5 (%)	45,4	35,2	22,9	17,7	14,8	16,7	15,9	17,3	16,3	12,9	11,6	24,2		
2 + 3 + 4 / 6 (%)	74,8	58,0	37,7	29,2	24,5	27,6	24,8	28,5	26,9	21,2	19,2	34,3		
1 + 2 + 3 + 4 / 5 (%)	107,3	85,7	65,0	51,4	50,7	60,4	61,5	54,9	53,1	47,4	46,0	67,4		
1 + 2 + 3 + 4 / 6 (%)	177,0	141,4	107,2	84,7	83,6	99,6	101,5	90,5	87,5	78,2	75,8	95,4		

Sursa: prelucrări statistice pe baza Buletinelor informative lunare ale INS în perioada 1990-2003.

Evoluția

**raportului dintre veniturile familiilor de salariați constituite din 4 persoane - părinți + 2 copii
și nivelul minim de trai în mediul urban**

(luând în calcul un venit salarial mediu sau minim net și un ajutor de șomaj, precum și alocațiile pentru copii)

Anul	Octombrie											
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	
1. Un venit salarial mediu net la nivelul economiei naționale - lei	3.414	9.824	24.080	79.732	160.483	242.612	374.633	797.194	1.170.924	1.656.981	2.357.201	
2. Salariul minim (net) - lei	2.000	5.635	10.721	33.227	53.577	75.000	97.000	250.000	350.000	450.000	609.000	
3. Ajutorul de șomaj (lei)	-	3.200	5.960	16.730	50.834	63.750	95.000	248.685	337.228	495.237	680.484	
4. Alocația pentru primul copil - lei	230	575	1.150	4.360	6.400	9.000	12.000	50.000	65.000	65.000	65.000	
5. Alocația pentru al doilea copil - lei	270	625	1.200	4.360	6.400	9.000	12.000	50.000	65.000	65.000	65.000	
6. Minimul de trai decent - lei	5.512	19.435	57.147	236.940	447.416	555.670	805.512	2.164.148	3.186.428	4.803.577	6.864.627	
7. Minimul de subzistență - lei	3.342	11.783	34.645	143.645	271.246	336.875	488.341	1.312.026	1.931.790	2.912.196	4.161.720	
1 + 3 + 4 + 5 / 6 (%)	71,0	73,2	56,7	44,4	50,1	58,4	61,3	54,8	52,7	48,3	47,0	
1 + 3 + 4 + 5 / 7 (%)	117,1	120,7	93,5	73,2	82,6	96,3	101,1	90,4	86,9	79,7	77,6	
2 + 3 + 4 + 5 / 6 (%)	43,4	51,6	33,3	24,8	26,2	28,2	26,8	29,5	26,9	23,2	21,6	
2 + 3 + 4 + 5 / 7 (%)	74,8	85,2	54,9	40,8	43,2	46,5	44,2	48,7	44,4	38,3	35,5	

Sursa: prelucrări statistice pe baza Buletinelor informative lunare ale INS, în perioada 1990-2000.

Evoluția

**raportului dintre veniturile familiilor de salariați constituite din 4 persoane - părinți + 2 copii
și nivelul minim de trai în mediul rural**

(luând în calcul unul, respectiv două venituri salariale medii nete din agricultură, precum și alocațiile pentru copii)

Anul	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	ianuarie 2003
1. Un venit salarial mediu net din agricultură - lei	3.587	6.752	17.151	49.053	112.922	171.148	254.194	469.680	764.800	1.164.405	1.532.934	3.353.554
2. Două venituri salariale medii nete din agricultură - lei	7.174	13.504	34.302	98.106	225.844	342.296	508.388	939.360	1.529.600	2.328.810	3.065.868	6.707.108
3. Alocația pentru primul copil - lei	230	575	1.150	4.360	6.400	9.000	12.000	50.000	65.000	65.000	65.000	210.000
4. Alocația pentru al doilea copil - lei	270	625	1.200	4.360	6.400	9.000	12.000	50.000	65.000	65.000	65.000	210.000
5. Minimul de trai decent rural - lei	4.895	17.221	50.802	210.829	398.467	494.099	716.443	1.927.233	2.833.032	4.277.879	6.117.367	9.757.514
6. Minimul de subzistență rural - lei	4.591	16.152	47.649	197.742	373.733	463.429	671.972	1.807.605	2.657.179	4.012.340	5.737.646	6.972.829
1 + 3 + 4 / 5 (%)	83,5	46,2	38,4	27,4	31,6	38,3	38,8	31,6	33,0	31,2	28,2	39,3
1 + 3 + 4 / 6 (%)	89,0	49,2	40,9	29,2	33,6	40,8	41,4	33,7	51,7	33,3	30,0	55,0
2 + 3 + 4 / 5 (%)	156,8	85,4	72,2	50,7	59,9	72,9	74,3	56,0	60,0	58,4	53,2	73,7
2 + 3 + 4 / 6 (%)	167,2	91,0	76,9	54,0	63,9	77,7	79,2	59,7	64,0	62,3	56,8	103,1

Sursa: prelucrări statistice pe baza Buletinelor informative lunare ale INS, în perioada 1990-2003.

Evoluția
raportului dintre veniturile familiilor de pensionari constituite din 2 persoane
și nivelul minim de trai în mediul urban
 (luând în calcul una, respectiv două pensii medii nete)

Anul	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	trim III 2002
1. O pensie medie netă de asigurări sociale - lei	1.602	3.357	8.759	27.079	61.370	88.108	126.842	259.947	400.489	688.789	937.170	1.687.076
2. Două pensii medii nete - lei	3.204	6.714	17.518	54.158	122.780	176.216	253.666	509.834	776.456	1.370.694	1.874.340	3.374.152
3. Minimul de trai decent - lei	2.373	8.305	24.418	101.335	190.509	236.603	341.393	917.221	1.350.491	2.075.412	2.965.900	4.824.332
4. Minimul de subzistență - lei	1.673	5.855	17.213	71.435	134.297	166.791	241.786	649.608	956.465	1.441.883	2.060.545	3.664.944
1 / 3 (%)	67,5	40,4	35,9	26,7	32,2	37,2	37,2	27,8	28,8	33,0	31,6	35,0
1 / 4 (%)	95,8	57,3	51,0	38,0	45,7	52,8	52,5	39,2	40,6	47,5	45,5	46,0
2 / 3 (%)	135,0	80,8	71,7	53,4	64,4	74,5	74,3	55,6	57,5	66,0	63,2	70,0
2 / 4 (%)	191,5	114,7	101,8	75,8	91,4	105,7	105,0	78,5	81,2	95,1	91,0	92,1

Sursa: prelucrări statistice pe baza Buletinelor informative lunare ale INS, în perioada 1990-2002.